

Tento projekt je spolufinancován z programu Transition Facility 2005

PRÁVO BÝT JINÝ

PŘÍRUČKA

o problematice diskriminace Rómů
a prevenci proti ní
pro pracovníky pomáhajících profesí
a veřejné správy

Ladislava Vopatová a kolektiv

CHARITNÍ SDRUŽENÍ DĚČÍN, Husovo náměstí 99/13, 405 02 Děčín IV
IČO 26590719, tel.: 412 530 188, e-mail: chsd@seznam.cz, www.chsd.cz

Úvod	5
I. Sociální vyloučení a diskriminace Rómů	7
1. ASPEKTY SITUACE SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ	8
1.1. Na okraji společnosti	8
1.2. Bez práce a kvalifikace	9
1.3. Jsou Rómové chudí?	10
1.4. Ať si jsou, kde si jsou.	11
1.5. Jestli někoho nesnáším, tak jsou to Cikáni	12
1.6. Rómové to neřeší, protože uvažují jinak	12
II. Obecný kontext problematiky rasové diskriminace	15
1. ROZLIŠOVÁNÍ A DISKRIMINACE	16
1.1. Rozlišování v myšlení a jeho význam	16
1.2. Kritéria rozlišování	16
1.3. Dopady rozlišování na jednání	16
Sumarizace	16
2. PRÁVNÍ POJEM DISKRIMINACE	17
2.1. Základní znaky právního pojmu diskriminace	17
2.2. Právní definice rasové diskriminace	18
2.3. Antidiskriminační klauzule a úprava principu rovnosti	18
Sumarizace	19
3. SPRAVEDLNOST A DISKRIMINACE	20
3.1. Obecné otázky spravedlnosti	20
3.2. Diskriminace jako porušení principu rovnosti	20
3.3. Diskriminace a procedurální spravedlnost	21
3.4. Pozitivní (převrácená) diskriminace	22
Sumarizace	22
4. MORÁLKA A DISKRIMINACE	23
4.1. Mravní dobro a svědomí	23
4.2. Mravní smýšlení	23
4.3. Překonání rasové diskriminace na poli morálky	24
4.4. Mravní relativismus a subjektivismus	24
Sumarizace	24
5. KULTURA A DISKRIMINACE	25
5.1. Předsudky	25
5.2. Problémy v soužití více kultur	25
5.3. Řešení problému soužití více kultur	25
Sumarizace	26
6. RASISMUS A DISKRIMINACE	27
6.1. Rasismus	27
6.2. Rasové trestné činy	27
6.3. Xenofobie	28
Sumarizace	28

III. Diskriminace Rómů v pojetí účastníků workshopů.....	29
1. ROZLIŠOVÁNÍ A DISKRIMINACE.....	30
1.1. Výsledky ankety	30
1.2. Názory účastníků.....	30
1.3. Události a komentáře + další otázky k diskusi	30
2. PRÁVNÍ POJEM DISKRIMINACE.....	31
2.1. Výsledky ankety	31
2.2. Názory účastníků.....	31
2.3. Události a komentáře + další otázky k diskusi	32
3. SPRAVEDLNOST A DISKRIMINACE	33
3.1. Výsledky ankety	33
3.2. Názory účastníků.....	33
3.3. Události a komentáře + další otázky k diskusi	33
4. MORÁLKA A DISKRIMINACE.....	35
4.1. Výsledky ankety	35
4.2. Názory účastníků.....	35
4.3. Události a komentáře + další otázky k diskusi	35
5. KULTURA a DISKRIMINACE	36
5.1. Výsledky ankety	36
5.2. Názory účastníků.....	36
5.3. Události a komentáře + další otázky k diskusi	37
6. SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ A DISKRIMINACE.....	38
6.1. Výsledky ankety	38
6.2. Názory účastníků.....	38
6.3. Události a komentáře + další otázky k diskusi	39
IV. Právní nástroje obrany proti diskriminaci.....	41
1. SMÍRNÉ ŘEŠENÍ.....	42
1.1. Smír	42
1.2. Mediace.....	42
2. STÍŽNOSTI A PODNĚTY KONTROLNÍM ORGÁNŮM	43
2.1. Stížnost na diskriminaci v zaměstnání.....	43
2.2. Stížnost na diskriminaci ve školství.....	43
2.3. Stížnosti na diskriminaci ve zdravotnictví	44
2.4. Stížnost na diskriminaci při poskytování zboží a služeb	44
2.5. Stížnosti ve správním řízení	44
2.6. Stížnosti v řízení před soudem.....	45
2.7. Běžné stížnosti mimo správní nebo soudní řízení	45
2.8. Obrana proti diskriminačním právním předpisům	45
2.9. Právo petiční.....	45
3. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV – OMBUDSMAN	46

4.	OZNÁMENÍ PŘESTUPKU A TRESTNÉHO ČINU.....	47
4.1.	Oznámení přestupku.....	47
4.2.	Trestní oznámení.....	47
5.	SOUDNÍ OCHRANA	48
5.1.	Soudní ochrana před diskriminací v přístupu k zaměstnání	49
5.2.	Soudní ochrana před diskriminací v zaměstnání	49
5.3.	Soudní ochrana před diskriminací ve školství, zdravotnictví a službách.....	49
5.4.	Soudní ochrana před diskriminací akty veřejné moci.....	49
5.5.	Správní soudnictví.....	49
6.	ANTIDISKRIMINAČNÍ ÚPRAVA EVROPSKÉ UNIE.....	50
6.1.	Právní úprava	50
6.2.	Soulad s českým právním řádem.....	50
7.	VYBRANÁ VNITROSTÁTNÍ ÚPRAVA	52
7.1.	Ústavní pořádek.....	52
7.2.	Občanské právo	52
7.3.	Trestní právo.....	53
7.4.	Přestupkový zákon	54
7.5.	Pracovně právní předpisy	54
7.6.	Služby	56
7.7.	Školství	56
7.8.	Správní právo	56
7.9.	Sdružovací právo	57
8.	VYBRANÁ MEZINÁRODNÍ ÚPRAVA	58
8.1.	Smlouvy přiznávající určitý katalog práv	58
8.2.	Specializované mezinárodní úmluvy.....	58

Závěr	59
--------------------	-----------

Seznam použité literatury	60-61
--	--------------

Přílohy 1

ÚVOD

Tato publikace vznikla během projektu „Právo být jiný“, který realizovalo Charitní sdružení Děčín od 1. 2. 2007 do 31. 3. 2008 a který byl spolufinancován Evropskou unií a státním rozpočtem České republiky z programu Transition Facility 2005. Více informací k projektu naleznete v příloze č. 1 této publikace.

Publikace je nazvána stejně jako projekt „Právo být jiný“ a pojednává o diskriminaci Rómů a boji proti ní. Je tedy zaměřena proti konkrétnímu nežádoucímu společenskému jevu. Autoři si neosobují právo rozhodovat o tom, z čí viny a jakou měrou vzniklo sociální napětí mezi většinovou společností a Rómy. Odsuzují však jednoznačně diskriminaci Rómů. V první řadě tu však nejde o vinu, ale o pochopení jiných lidí, mnohdy odlišných, ale žijících s námi. Účelem této publikace je proto informovat čtenáře o různých aspektech a souvislostech diskriminace Rómů v ČR a o možných nástrojích boje proti ní. Předpokládáme, že publikace bude zajímat především organizace, které se s touto problematikou setkávají v praxi.

I.

SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ A DISKRIMINACE RÓMŮ

Diskriminace, ať již Rómů či jiných skupin lidí, je nežádoucím fenoménem, který přináší diskriminovaným lidem citelnou osobní újmu a celé české společnosti morální i ekonomické škody. Diskriminovaní jsou vytěšňováni na okraj společnosti, stávají se „sociálně vyloučenými“, tj. „těmi žijícími jinak“. Zatímco k přímé diskriminaci jednotlivých Rómů dochází občas, sociální vyloučení je stav, ve kterém se část Rómů nachází trvale a který se mezigeneračně reprodukuje. Pro účely této publikace není třeba řešit, je-li sociální vyloučení příčinou, doprovodným jevem či důsledkem diskriminace nebo zda platí tato tvrzení v různých kombinacích společně. K porozumění obtížím, které doprovázejí život Rómů, postačí vyjít z teze, že: „Diskriminace a sociální exkluze jsou úzce propojené. Účinnost opatření zaměřených pouze na diskriminaci či pouze na exkluzi je předem limitovaná.“¹

Pro dokreslení problematiky sociálního vyloučení je třeba ovšem dodat, že ne všichni diskriminovaní Rómové v ČR jsou sociálně vyloučení a že sociální vyloučení se v ČR netýká jenom Rómů. Přesto doprovází život mnoha Rómů a proto se s ním v následujících kapitolách budeme zabývat.

1. ASPEKTY SITUACE SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ

¹ JÁRA, Martin (ed.) (2006): Sociální diskriminace pod lupou, Metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání Otevřená společnost o.p.s.: Praha http://www.poradna-prava.cz/dokumenty/socialni_diskriminace_pod_lupou.pdf <accessed 26.11.2007> str. 81

1. Aspekty situace sociálního vyloučení

1.1. Na okraji společnosti

V roce 2006 realizovala společnost GAC, spol. s r. o., pro MPSV ČR výzkum, ze kterého vyplynulo, že v České republice existuje okolo tří stovek sociálně vyloučených romských lokalit. Oč jde?²

Podle zmíněného výzkumu existují v naší republice místa, kde se koncentrují Rómové nacházející se v nepříznivé sociální situaci. Z různých polooficiálních statistik³ vyplývá, že Rómové v ČR patří k nejvíce nezaměstnaným a nejméně kvalifikovaným skupinám obyvatelstva. Pro každého člověka bez práce a dostatečné kvalifikace je obtížné najít způsob, jak důstojně existovat uprostřed naší společnosti orientované na výkon a úspěch. Ještě těžší je však překonat takovou nepříjemnou situaci v případě, že ji člověk ne zcela dobrovolně prostorově sdílí na základě etnické příslušnosti se skupinou dalších stejně sociálně handicapovaných lidí. Navíc často společně žijících v zastaralé a nekvalitní bytové zástavbě a leckdy v místě, kde by ostatní lidé bydlet nechtěli. Takovou lokalitu si člověk většinou sám nevybere. Pokud ano, tak proto, že jinou možnost v podstatě nemá. Jako místo k životu si ji nevybrali ani ti, co se do ní narodili nebo do ní byli vystěhováni. Okolím jsou skupiny Rómů žijících - jak dobrovolně, tak i nedobrovolně - v těchto místech vnímány jako problémové. Z problémů, se kterými se Rómové potýkají a které by měly být předmětem řešení, se stává nálepka, přívlastek. Majoritní společnost již nerozeznává, že „Rómové mají problémy“, ale shledává že „Rómové jsou problémoví“. V důsledku toho jsou těmito lidem v nepříznivé sociální situaci žijícím na jednom místě a priori přisuzovány negativní vlastnosti.⁴

Kombinace dlouhodobě neřešených sociálních problémů Rómů a postojů většinové společnosti k tomuto etniku přispívá k jevu známému jako „sociální vyloučení“. Český právní řád⁵ jej

definuje jako „*vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace.*“

Vyčlenění některých Rómů mimo běžný život společnosti je pozorovatelnou a tedy méně problematickou částí citované definice. Jak je to však s „nemožností zapojit se do běžného života společnosti v důsledku nepříznivé sociální situace?“ Proč se Rómové prostě neseberou, nenajdou si práci a neodstěhují se z míst, kde se jim špatně žije? Proč se sebou něco neudělají?

Již dříve citovaný zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, vysvětluje, že u lidí sociálně vyloučených se jedná o „*oslabení nebo ztrátu schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů*“ řešit adekvátně nepříznivou sociální situaci. Z výčtu je zřejmé, že se jedná jak o faktory vnější (např. sociálně znevýhodňující prostředí), tak i o faktory osobnostní (věk, zdravotní stav aj.). Dále je evidentní, že výčet je obecný a neúplný, protože zahrnuje potenciálně všechny občany, kteří se nacházejí v nepříznivé sociální situaci. Ze stejného důvodu proto zákon připouští i „jiné závažné důvody“, pro které lidé neumějí řešit své problémy. V rozporu s optikou veřejnosti je ale zákonodárce při výčtu důvodů nehodnotící, tj. nemá snahu rozlišovat, které důvody pro setrávání člověka v nepříznivé sociální situaci jsou legitimní (a zaslouhují si tedy pomoc společnosti) a které ne. Nás bude nyní zajímat, jaké specifické důvody způsobují právě u sociálně vyloučených Rómů neschopnost změnit situaci, kterou sami vnímají jako nežádoucí. Při průzkumu jednotlivých aspektů sociálního vyloučení Rómů půjde

² GABAL ANALYSIS & CONSULTING (2006): Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Praha: MPSV ČR

³ Národnost je v ČR kategorií, kterou si občané volí. Mnoho Rómů si však volí národnost českou, tvůrci statistik pak rozhodují o tom, zda použijí tato „korektní“ data nebo za se rozhodnou pracovat s tzv. připsaným romstvím, což je podle Gabala jev, kdy je jedinec „za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.“

⁴ „Výsledkem tohoto nálepkovacího procesu je vznik sídelního agregátu navzájem nepřibuzných a neznámých nukleárních i rozšířených rodin, které spíš než jakákoliv etnická kultura nebo funkční sociální síť spojuje podobně bezútešná situace a skutečnost, že všechny naplnily kritéria dominantní představy o „Rómech“ - Gabal

⁵ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách §3

často o faktory, které mohou sami Rómové ovlivnit jen. Domníváme se totiž, že je třeba pochopit ať již zdánlivou⁶ nebo skutečnou bezvýchodnost stavu,

ve kterém tito Rómové žijí, aby bylo možné porozumět dobře problematice sociálního vyloučení.

Sociální vyloučení je žít v nepříznivé sociální situaci a oslabení nebo ztráta schopnosti tuto situaci řešit.

Pro účely zákona 108/2006, o sociálních službách, se rozumí:

- f) *sociálním vyloučením vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace,*
- b) *nepříznivou sociální situací oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situací tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením.*

1.2. Bez práce a kvalifikace

Gabalova analýza uvádí, že s určitým zjednodušením lze právě nezaměstnanost označit jako primární faktor sociálního vyloučení Rómů. Po roce 1989 se v souvislosti se zásadními politickými a ekonomickými změnami v ČR objevil nově fenomén nezaměstnanosti. O práci přišlo i mnoho Rómů, kteří dříve vykonávali z hlediska kvalifikace nenáročné práce. Brzy po ztrátě zaměstnání změnili životní strategie, přestali platit nájem a v důsledku toho se záhy začali sestěhovávat (nebo k tomu byli donuceni zvenčí) do málo lukrativních lokalit. V návratu na restrukturalizovaný pracovní trh jim poté dlouhodobě bránilo a brání právě nízké vzdělání a nedostatečná kvalifikace. Problém se vzděláním a kvalifikací Rómů začíná přitom již v základních školách. Rómové nedoceňují význam vzdělání⁹ (i když při výzkumu hodnotové orientace Rómů obdrželo vzdělá-

ní s 11,7% třetí místo v jejich hodnotovém žebříčku). V romské populaci existují sice pozitivní vzory úspěšných vzdělaných Rómů, ale přesto se situace mění jen pomalu. Děti přicházejí do základní školy nepřipravené, málo vzdělaní rodiče jim doma nedokážou pomoci se školní přípravou, děti nemají doma vhodný prostor pro přípravu do školy, často neovládají v potřebné míře český jazyk aj.. Romské děti přes dostatečně vysokou inteligenci¹⁰ z výše uvedených důvodů neprospívají ve škole a jsou přerazovány do speciálních (tzv. zvláštních) škol, protože běžné školy si s výukou a výchovou těchto dětí neumějí často poradit. Nízké vzdělání pak diskvalifikuje Romy při hledání práce. Nezaměstnanost, která se takto reprodukuje z generace na generaci vede k nižším příjmům romských rodin a k následné relativní chudobě nezaměstnaných Rómů.

Sociální vyloučení znamená především nemožnost se legitimně a dostatečně uživit v dané společnosti vlastní prací.

Zaměstnanost je nejlepší nástroj proti sociálnímu vyloučení. Je universálním řešením, posiluje individuální odpovědnost, sociální seberealizaci člověka, podporuje ekonomiku země. Lidem zabezpečuje člověku určitý společenský status a dává jim větší jistotu ohledně budoucnosti (jsou účastni pojištění a budou mít nárok na starobní důchod aj.) a určitou životní úroveň.

⁶ Prožívání problémů je vždy subjektivní záležitostí, Wikipedie, otevřená encyklopedie, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Emoce> <accessed 26. 11. 2007>

⁷ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 3 Vymezení některých pojmů

⁸ GABAL ANALYSIS § CONSLUTING (2006): Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Praha: MPSV ČR

⁹ NAVRÁTIL, P. a kol (2003): Rómové v české společnosti. Praha: Portál <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=2646> <accessed 29.1.2008>

¹⁰ České školství segreguje romské děti... <http://www.clovekvstisni.cz/index2.php?parent=&sid=115&id=143&idArt=592> <accessed 26. 11. 2007>

1.3. Jsou Rómové chudí?

Chudoba je podle Tomeše¹¹ tradičně vnímána jako stav, kdy nedostatek prostředků neumožňuje zabezpečovat základní životní potřeby na průměrné úrovni.

V evropské společnosti má kvalitativně jinou podobu než v rozvojových zemích. V Africe aj. jde o absolutní chudobu¹², o smrt hladem, v Evropě jde o relativní chudobu, tedy o stav, kdy chudí uspokojují své potřeby na výrazně nižší úrovni, než je průměrná úroveň v daném evropském státě.¹³ Rada Evropy v Prvním evropském akčním programu na potírání chudoby uvedla, že chudí jsou ti, které nedostatek prostředků vylučuje z účasti na způsobu života, který je ještě přijatelný ve státě, kde žijí. Aplikováno na romskou populaci, v ČR mohou být chudými ti Rómové, kteří nemají přiměřený standard bydlení, kteří neovládají dobře český jazyk, jejichž děti chodí do speciálních škol, kteří nemohou svým dětem zaplatit výuku jazyků a zájmových kroužků, kteří si nikdy nemohou dovolit zahraniční dovolenou nebo večeři v restauraci aj.. Otázkou však stále zůstává, kdo vlastně má hodnotit, jaký způsob života je ještě v dané společnosti přijatelný. Daná společnost, experti nebo chudí sami? Chudoba, i ta relativní, má více rozměrů. Obvykle lze spočítat, zda příjem romské rodiny dosahuje životního nebo existenčního minima.¹⁴ Co však takový údaj vypovídá o tom, jak dotyčná rodina zvládá dlouhodobou nezaměstnanost, nejistou budoucnost svých dětí, podřadné bydlení či pohrdání okolí?

Expertí uvádějí¹⁵, že nejzávažnějším faktorem chudoby v moderní společnosti je sociální izolace, která vzniká jako důsledek sociálního vyloučení. Nejde tedy v prvé řadě o nedostatek finančních prostředků, ale o osamění, oddělení nebo spíše rozdělení na my versus oni. Sociálně vyloučení Rómové žijí sami spolu, v relativní chudobě, tj. jinak a jinde, než my a zdaleka ne jen proto, že by to tak sami chtěli. K dokreslení situace je třeba ovšem zmínit, že sociální izolaci prožívají do určité míry všichni Rómové, tedy i ti majetní, úspěšní a vzdělaní. Mezi nimi a většinovou společností existují neviditelné, ale hmatatelné hranice, kontaktů a průniků mezi oběma skupinami je málo a intenzita těchto interakcí je výrazně nižší, než uvnitř každé ze skupin. Vyloučení a tedy izolování Rómové žijí mimo hlavní proud společnosti, jsou oddělení od společenských zdrojů a možností, protože ty jsou přizpůsobeny životnímu stylu a zájmům většiny (např. způsob výuky na ZŠ, který nereflktuje specifické potřeby romských dětí). Relativní chudoba, o kterou v evropském kontextu vždy jde a která se pojí se sociálním vyloučením, tak již není vnímána ani tak jako nedostatek něčeho, ale spíše jako důsledek nerovnosti, nedostupnosti vzdělání, zdravotní péče (chudým je třeba darovat vzdělání, ne peníze) Z uvedeného vyplývá, že chudoba má svůj objektivní i subjektivní rozměr a že oba jsou pro pochopení problematiky sociálního vyloučení stejně důležité.

Sociální vyloučení znamená žít v relativní chudobě.

Relativní chudoba je stav, kdy chudí uspokojují své potřeby na výrazně nižší úrovni, než je průměrná úroveň v daném evropském státě. Nejzávažnějším faktorem chudoby v moderní společnosti je sociální izolace, která vzniká jako důsledek sociálního vyloučení.

¹¹ TOMEŠ, I.(2001): Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost. Praha: Socioklub

¹² stav, kdy nedostatek prostředků neumožňuje uspokojovat základní životní potřeby (střecha nad hlavou, oděv, jídlo) do té míry, že je ohrožena sama existence člověka a hrozí mu smrt. (hranice 2 dolary na hlavu/den OCED, 1 dolar na hlavu/den - Zpráva o rozvoji světa - World development report, Světová banka <http://www.svetovabanka.cz/zpravy/wdr.htm>

¹³ 50 – 70 % průměrného příjmu dosahovaného v dané evropské zemi - Tomeš

¹⁴ Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

¹⁵ TOMEŠ, I.(2001): Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost. Praha: Socioklub

1.4. „Ať si jsou, kde si jsou, jen ať nám sem nelezou“

Mnozí Rómové se snaží najít si práci, pokoušejí se řešit svou situaci, ale setkávají se s odmítnutím. Např.:

- V projektu „Rómové chtějí pracovat“ realizovaném naším sdružením projevilo na základě nabídky jednoho místního supermarketu zájem o získání pracovního místa 14 romských žen. Velmi aktivně se zapojily do projektu a snažily se splnit veškeré podmínky, které byly uvedeny na náborovém letáku. Tento leták hlásal, že přijmou prodavačky, dále pracovníky na doplňování zboží, pokladní a uklízečky, podmínku vyučení v oboru nebo v jiném na letáku neuvedli. Leták hovořil o tom, že nevyučené zaškolí. Na náborovém oddělení nám telefonicky sdělili, že je potřeba zaslat životopis a fotografii. Všechny zájemkyně sepsaly strukturovaný životopis, k tomuto přiložily fotografie, a včas zaslaly na náborové odd. V průběhu tří měsíců měly probíhat pohovory se zájemci. Ani v jednom případě nedošlo ze strany podniku k oslovení žadatelů. Ve dvou případech se jednalo o zájemkyně, které měly střední odborné vzdělání, jedna ze žadatelek měla středoškolské vzdělání (management obchodu). Z celkového počtu čtrnácti zájemců dostali pouze čtyři odpověď, že z důvodu velkého zájmu nemohou být přijati. Tuto odpověď nedostaly ty ženy, které měly vyšší než základní vzdělání. Náhoda? Těžko. Většina Rómů se již setkala se situací, že avizované volné místo je náhle obsazeno, poté co potenciální zaměstnavatel shledá, že uchazeč o práci je Róm.
- Během workshopu v rámci projektu „Právo být jiný“ nám brněnská terénní pracov-

nice vyprávěla o romské matce, která přišla po přestěhování do jiné čtvrti přihlásit svou dcerku do místní školy. Přestože zde předložila vysvědčení, svědčící o výborném prospěchu dčevčete, ředitelka opakovaně posílala matku s dítětem do „speciální školy“ (hovorově dodnes nazývané veřejností jako „zvláštní škola“) s odůvodněním, že: „tam bude dítěti líp“.

- Odmítání Rómů může mít i systematickou podobu. Dle výzkumu prováděného autory publikace „Sociální diskriminace pod lupou“¹⁶ mnohé obce v rámci své pravomoci upravené zákonem č.128/2000 Sb., o obcích, upravují přístup k nájemnímu bydlení ve svých bytech způsobem, který ani tak nesleduje veřejný zájem při uspokojování potřeb bydlení svých občanů, jak stanoví předmětný zákon, jako optimalizaci zisku obce jako právnické osoby. Podle týchž autorů navíc obce často v obecně závazných vyhláškách podmiňují přidělení bytu řadou kritérií, která nemají s potřebou bydlení občanů nic společného. Kritéria jsou nastavena tak, aby bylo možno na základě subjektivního úřednického posouzení žadatele z určitých skupin obyvatel kdykoli odmítnout. Po žadateli se tak např. požaduje, aby neměl záznam v rejstříku trestů - někdy včetně všech členů rodiny, aby vedl „spořádaný život“, byl „dostatečně sociálně adaptován“ aj. Tato opatření dopadají i na Rómy, kteří si našli práci a chtějí ze sociálně vyloučených lokalit odejít.

Podobných příkladů lze uvést mnoho. Charakteristickým rysem sociálního vyloučení je tedy odmítání sociálně vyloučených lidí, v daném případě Rómů, většinovou společností.

Sociální vyloučení je odmítání menšiny většinou.

Sociální vyloučení je proces, v jehož rámci je jedinci, skupině jedinců či komunitě znesnadňován či zcela zamezován přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti.¹⁷

¹⁶ JÁRA, Martin (ed.) (2006): Sociální diskriminace pod lupou, Metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání Otevřená společnost o.p.s.: Praha

¹⁷ GAL ANALYSIS & CONSULTING (2006): Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Praha: MPSV ČR

1.5. „Jestli někoho nesnáším, tak jsou to Cikáni ...“

Odmítání Rómů se neděje v emočním vzduchoprázdnu, ale je doprovázeno narušením vztahu mezi nimi a většinou. Tuto skutečnost je možné ověřit si každodenně, např. při cestování veřejnou dopravou. Rómové patří k častým konverzačním tématům cestujících, zpravidla v souvislosti se stížnostmi na ekonomickou situaci debatujících a na špatnou politiku „těch nahore“. Politici a úředníci jsou při těchto debatách obviňováni, že Rómům nespravedlivě nadřezují a řečníci nešetří odsudky a urážlivými výroky na adresu nejen politiků, ale především Rómů. Při takových situacích je pozoruhodný především fakt, že se většinou jedná o negativní hodnocení, které není při konverzaci podloženo ničím věrohodným, tedy ani např. vlastní špatnou zkušeností mluvčího, ale že se jedná o „absolutní tvrzení“ typu „oni (rozuměj Rómové) si ty dávky vždycky vykřičí“¹⁸, „kdyby nekradli a šli radši

dělat“ aj. Obdobně romská terénní pracovnice při workshopu přiznala, že mezi Rómy jsou často přítomné projevy rasismu vůči členům bílé – většinové společnosti.

Co mají vzájemné odsudky, nadávky a urážky společného se sociálním vyloučením? Spoluvytvářejí jej, narušují vztah mezi většinou a Rómy. Majorita haněním Rómů výrazně přispívá k vytváření bariér, které obě strany oddělují. Přitom většina lidí je ochotna při diskusi připustit, že zná ze svého okolí tzv. „slušné Rómy“. Tedy takové, kteří pracují, uklízí v domě, kde bydlí, posílají děti do školy aj. Tito Rómové však právě tak jako všichni ostatní velmi často prožívají urážlivé a pokořující situace, cestují-li např. městskou hromadnou dopravou, čtou noviny či dívají se na televizi. Přestože žijí standardním způsobem života, jsou ze „slušné společnosti“ těmi, kdo urážejí, vyloučení právě tak, jako všichni ostatní.

Sociální vyloučení je porušením mezilidských vztahů mezi většinou a menšinou.

„Samotný pojem sociálního vyloučení se objevil v 70. letech 20. století a nejprve byl vztahován k ekonomickým aspektům, tedy k chudobě. Postupně se však ukázalo, že jde o záležitost složitější. Současné pojetí chápe sociální exkluzi jako proces úpadku a desintegrace vztahů mezi jedincem či určitou minoritou a majoritní společností, hlavním společenským proudem (mainstream). Ztrácí se pocit sounáležitosti, sdílení, vzájemného chápání, vzájemné vstřícnosti, pomoci, respektu atd. Důsledkem na straně vyloučených (exkludovaných) je frustrace, mnohdy ztráta sebeúcty, rezignace, asociální či dokonce antisociální chování, případně autoagrese. Souhrnně jde o utrpení na straně vyloučených, o škody na straně společnosti a o destabilizaci společenských vztahů, sociálního smíru.“¹⁹

1.6. Rómové to neřeší, protože uvažují jinak

V situaci sociálního vyloučení Rómů nejde jen o vnější faktory, které se na jeho vzniku podílejí. Existují i vnitřní mechanismy na straně Rómů, které stav sociálního vyloučení pomáhají udržovat.

► **Adaptační strategie, které pomáhají, ale nic neřeší.**

V článku W. Keitha Campbella byly publikovány výsledky výzkumu zkoumajícího důsledky sociálního vyloučení na fungování mozku.

Výzkum odhalil zhoršení sebekontroly sociálně vyloučených lidí, což se m.j. projevuje alkoholismem, zvýšenou agresivitou a snížením výkonu ve škole či v zaměstnání, dále i zhoršením rozhodovacích schopností a nižší schopností učení.²⁰

Sociální vyloučení aktivuje podle téhož autora oblast mozku nazvanou anterior cingulate. Jde o oblast zpracovávající emoce, včetně fyzické bolesti, sociálně vyloučeným pomáhá zřejmě aktivace této mozkové oblasti zpracovat emoce spojené s ne-

¹⁸ Při workshopu v rámci projektu „Právo být jiný“ to byly paradoxně právě dvě úřednice (příznávající sociální dávky) jednoho seвероčeského města, které se ohradily proti tvrzení, že jsou Rómové při přiznávání sociálních dávek zvýhodňováni. Zmínily, že podmínky pro přiznání dávek jsou stanoveny jednotně a nelze je překročit z vlastní vůle úředníka.

¹⁹ KALVACH, Z., MUDr., CSc: Aktivní stáří, geriatrická křehkost a technická pomoc http://www.mpsv.cz/files/clanky/3483/01_Kalvach.pdf <accessed 26.11.2007>

²⁰ „Sociální vyloučení, bolest a zhoršení výkonu“ <http://blog.inbes.org/?p=41> <accessed 11.12..2007>

gativním prožíváním sociálního vyloučení, psychická bolest tedy není o mnoho odlišná, než ta fyzická.

Při zažívání bolesti se patrně mění hodnocení budoucích rizik a chování začne být směřováno na krátkodobé cíle, v první řadě jde o to vyhnout se (psychické) bolesti. Krátkodobé cíle jsou orientovány na tady a teď. Jde o to žít dnes, protože zítřek je nejistý. Ochota investovat do budoucnosti vyžaduje trpělivost. Ale jak říká Jakub Steiner, autor článku „Analýza: Ekonomie sociálního vyloučení Romů“²¹ lidé jsou obecně netrpěliví, chtějí si užívat raději dnes, než zítra. Trpělivosti se musí učit, k trpělivosti přispívá vzdělání či duševní úsilí vynaložené na „představování si budoucích radostí a strastí“. Chudí lidé včetně Romů nedůvěřují budoucnosti a nevidí důvod, proč by se ní kvůli ní měli něčeho zříkat již dnes. Právě Romové si k přežití vyvinuli specifické strategie, které jim pomáhají snášet nejistotu ohledně zítřka. Na rozdíl od „bílé“ většiny využívají tradičního institutu solidárních sítí. Aby zmenšili

riziko plynoucí z nepředvídatelných ohrožení, sdílejí totiž svůj majetek, kontakty a příležitosti spolu s druhými Rómy. „Dnes se nedaří mně, tak se rozdělíš, zítra tobě a já ti to oplatím“. Takové pojetí „pojištění proti riziku“ ovšem znamená, že výsledky úsilí snaživého jedince nemají v dlouhodobém horizontu cenu, protože je pravděpodobně spotřebuje někdo jiný z jeho okolí, někdo, komu se zrovna nedaří. Za takových okolností není důvod příliš se snažit. Zbývá pak možná otázka, proč se tedy Romové tak často spoléhají na solidární rodinné sítě a klany a nevyužijí při řešení nejisté budoucnosti tak jako většina lidí možnosti, které jim nabízí volný trh. Důvod je zjevný - ze soutěže na volném trhu bývají Romové vylučováni. Na workshopu v rámci projektu „Právo být jiný“ zazněla zkušenost romské terénní pracovníce z Brna. Popsala frustraci hezké mladé Rómky vyučené jako dámské krejčové, od které si „bílé“ nepřejí ušít oblečení, protože „na ně přece nebude sahat“.

Sociální vyloučení znamená pro lidský organismus překonávat bolest, důsledkem je orientace na přítomnost a snižování rizika prostřednictvím neefektivních solidárních sítí.

„Problém obecného majetku je palčivý zejména, když majetek sdílí velká skupina lidí. V případě malé skupiny i mírná míra altruizmu zabezpečí, že skupina na sebe bere ohled a chová se optimálně. Nároky na altruismus ale s velikostí skupiny rostou. Stejně ohleduplní lidé budou ve velké skupině investovat mnohem méně než v malé. Sociální sítě chudých Romů jsou mnohem větší než sítě střední třídy.“²²

► ***Pasivní životní orientace.***

Negativní životní zkušenosti, a to i s diskriminací (nejen) na trhu práce, vedou Rómy k apatii, a pasivitě. V roce 2001 proběhl v ČR výzkum o životě Romů.²³ Výzkum zjišťoval kromě jiného podmínky, které Romové považují za nutné, aby mohli vést spokojený život. „Patří mezi ně především dobré zdraví (30%), štěstí (28,8%) a pak s výrazně nižším podílem hlasů následují vzdělání (11,7%) a tvrdá práce (11,3%)“. Zvláštní po-

zornost si zaslouží význam, který Romové přisuzují štěstí. Štěstí je jako předpoklad spokojeného života mimo kontrolu člověka. Buď ho má, nebo nemá. Člověk vlastně nemůže udělat nic, aby svůj život ovlivnil. Důraz na štěstí jako na předpoklad dobrého života svědčí o pasivní životní orientaci, která je odlišná od orientace většinové společnosti. Potůček (2003)²⁴ uvádí, že „85% populace v České republice spoléhá při naplňování své životní strategie na sebe.“

Sociální vyloučení znamená pasivní životní orientaci na základě přesvědčení, že štěstí přichází bez ohledu na zásluhu zvenčí.

²¹ STEINER, J., : Analýza: Ekonomie sociálního vyloučení Romů http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artelID=130 <accessed 11.12.2007>

²² STEINER, J., : Analýza: Ekonomie sociálního vyloučení Romů http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artelID=130 <accessed 11.12.2007>

²³ NAVRÁTIL, P. a kol (2003): Romové v české společnosti. Praha: Portál <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=2646>

²⁴ POTŮČEK M. a kol. (2003): Putování českou budoucností. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd., str. 31

Jako adaptace na sociální vyloučení „se často vytváří specifické hodnoty a normy, mezi něž patří například orientace na přítomnost, neschopnost plánovat do budoucna, pocity beznaděje a bezmocnosti či přesvědčení, že člověk nemůže ovlivnit vlastní situaci. Popsaný postojový a normativní komplex se stává ucelenou subkulturou v okamžiku, kdy jsou do něj socializovány děti vyrůstající v sociálně vyloučených rodinách. Pro takovou transgeneračně reprodukovanou subkulturu se užívá pojem kultura chudoby.“²⁵

²⁵ GABAL ANALYSIS & CONSULTING (2006): Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Praha: MPSV ČR

II.

OBECNÝ KONTEX PROBLEMATIKY RASOVÉ DISKRIMINACE

Pro další text publikace jsou využity jako podklady především analýza diskriminace provedená Martinem Kolářem, Advokátní kancelář Narcis Tomášek & M. A. Kolář, Děčín, výstupy z workshopů v rámci projektu „Právo být jiný“, podklady Společenství Rómů na Moravě, jejichž experti spolupracovali na realizaci projektu a dále informační zdroje na internetu. Text je rozdělen podle probíraných témat na jednotlivé kapitoly, po teoretické části následuje vždy kapitola „Události, komentáře“, ve které přináší tato publikace již dříve zveřejněný text vztahující se k tématu. Následují kapitoly „Otázky k diskusi“ a „Sumarizace“.

1. ROZLIŠOVÁNÍ A DISKRIMINACE

2. PRÁVNÍ POJEM DISKRIMINACE

3. SPRAVEDLNOST A DISKRIMINACE

4. MORÁLKA A DISKRIMINACE

5. KULTURA A DISKRIMINACE

6. RASISMUS A DISKRIMINACE

1. Rozlišování a diskriminace

1.1. Rozlišování v myšlení a jeho význam

Slovo *diskriminace* pochází z latinského *discriminare*, což znamená *rozlišovat*. Rozlišování má zásadní význam pro poznání světa, neboť ten se vyznačuje růzností a mnohostí. Růzností se od sebe odlišují lidé i věci. Bez roz-

lišování – tedy rozeznávání růzností nelze poznávat svět. Rozlišujeme mezi dobrem a zlem, abychom mohli mravně jednat. Rozlišujeme mezi dovoleným a zakázaným, abychom jednali v souladu s právem.

1.2. Kritéria rozlišování

Rozlišování se přitom děje na základě *zvolených kritérií* (znaků) poznávané skutečnosti. Kritéria rozlišování jsou v zásadě počtem *neomezená*. Jako kritérium pro rozlišování lidí lze např. zvolit inteligenci, obětavost, smysl pro spravedlnost. Jako kritérium pro rozlišování věcí kolem sebe např. velikost, barvu, teplotu. Některá z těchto kritérií lze

rozdělit do dalších podkritérií - podle míry naplnění zvoleného znaku (např. podle barevného spektra v případě rozlišování podle barvy).

Právní úprava diskriminace jakožto nedovoleného jednání pracuje s tzv. *diskriminačními kritérii*. Jedná se kritéria o pro rozlišování lidí, které právo za určitých okolností nedovoluje.

Příklad: Výčet diskriminačních kritérií dle Listiny práv a svobod je následující: „(i) pohlaví, (ii) rasa, (iii) barva pleti, (iv) jazyk, (v) víra a náboženství, (vi) politické či jiné smýšlení, (vii) národní nebo sociální původ, (viii) příslušnost k národnostní nebo etnické menšině, (ix) majetek, nebo (x) jiné postavení.“²⁶

1.3. Dopady rozlišování na jednání

Rozlišování, které se primárně děje v myšlení, má dopad na *lidské jednání*. Jinak se budeme chovat v přítomnosti notorického násilníka a jinak v přítomnosti člověka mírného a vlídného. *Odlisný přístup* k různým lidem rozlišeným pomocí přiměřených a přirozených kritérií je užitečný.

Zvolíme-li jako kritérium věk – rozdělíme lidi na mladé a staré, přičemž ke starým lidem se můžeme rozhodnout být např. ohleduplnější. Zvolíme-li jako kritérium náboženské vyznání, rozdělíme lidi na vyznavače různých náboženství a ateisty a podle toho můžeme poznat, s kým můžeme svoji víru nebo nevíru sdílet. Pokud takto rozdělujeme lidskou rodinu do různých skupin a přizpůsobujeme tomuto rozdělení své jednání, nejedná se o diskriminaci,

pokud nejsou splněny speciální znaky diskriminačního jednání – viz kapitola 2.1. Nikdy nejde o diskriminaci v případě, že se rozlišování odehrává v myšlení.

S Sumarizace:

Bez rozlišování - tedy rozeznávání růzností - nelze poznávat svět. Rozlišování, které se primárně děje v myšlení, má dopad na lidské jednání. Pokud při jednání, které se děje na základě rozlišování, nejsou splněny speciální znaky diskriminačního jednání – viz kapitola 2.1 - nejedná se o diskriminaci.

Je zřejmý rozdíl mezi veřejnou snahou o popis faktů souvisejících s existencí určité etnické skupiny a veřejnou snahou o negativní hodnocení etnické skupiny jako takové.

²⁶ Listina základních lidských práv a svobod, článek 3 ods. 1

2. Právní pojem diskriminace

2.1. Základní znaky právního pojmu diskriminace

K diskriminaci v právním slova smyslu dochází při *rozdílném zacházení s různými lidmi ve sféře veřejného života za situace, kdy sku-*

tečné rozdíly mezi těmito lidmi neodůvodňují takovou rozdílnost v zacházení s nimi.

Příklad: Stát podmíní přístup k čerpání sociálních dávek příslušností k určité etnické skupině a nikoliv skutečnou sociální situací. Jedná se o diskriminaci, protože příslušnost k určité etnické skupině není relevantní (významné) kritérium z hlediska sociální pomoci poskytované státem. Relevantní je sociální situace občana.

V právním pojmu diskriminace jsou vždy přítomné tyto 2 znaky:

1. Jednání, které poškozené osobě přináší *újmu v oblasti veřejného života*.

Do oblastí *veřejného života* bývá zahrnován politický, hospodářský, sociální a kulturní život. Typicky se vedle politického a společenského života (politická činnost, zakládání občanských sdružení apod.) jedná o oblast zaměstnávání, vzdělání, práv spotřebitele (nákup veřejně nabízených služeb a zboží). Obsah pojmu veřejný život se vyvíjí. Obec-

ná tendence je spíše pojem veřejného života v právní úpravě diskriminace vykládat rozšiřujícím způsobem.

2. Osoba poškozená diskriminací újmu trpí z důvodu *rozlišení podle kritérií, která nejsou relevantní*, tedy významná, důvodná či ospravedlnitelná.

Následkem diskriminace je potom *nespravedlivé znevýhodnění osoby poškozené diskriminací oproti jiným - diskriminací nepostiženým osobám či skupinám osob*.

Příklady:

A. Uložením trestu odnětí svobody za krádež je odsouzenému způsobena reálná újma v oblasti veřejného života. Tím je naplněn první znak diskriminace. Újma však nastává na základě relevantního rozlišení - tj. podle toho, zda se pachatel dopustil trestného činu. Druhý znak diskriminace tedy naplněn není. Nejedná se proto o nespravedlivé znevýhodnění pachatele krádeže, ale o jeho spravedlivé potrestání.

B. Někdo se rozhodne, že jako soukromá osoba nebude dobrovolně pomáhat žádnému Albánci. Poté v situaci, kdy by tuto pomoc opravdu mohl poskytnout, avšak dle právního řádu nemusel, poskytnutí pomoci z uvedeného důvodu odepře. Tímto jednáním je naplněn druhý znak diskriminace, neboť kritérium národnosti je pro pomoc bližnímu v nouzi nerelevantní (bezvýznamné). První znak diskriminace - újma v oblasti veřejného života - však chybí, neboť se takovéto jednání odehrává čistě v soukromé sféře, kam dobrovolná pomoc bližnímu náleží. Ačkoliv půjde o nemravné jednání, kterým bezdůvodné odepření pomoci potřebnému je, nepůjde o diskriminaci v právním slova smyslu.

Při posuzování diskriminaci je proto nutné sledovat, zda se jednání odehrává ve veřejném prostoru, anebo v prostoru soukromém. Opatření proti diskriminaci by neměla zasahovat do soukromé sféry *soukromých preferencí*.

2.2. Právní definice rasové diskriminace

*Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace*²⁷ definuje rasovou diskriminaci jako jednání:

1. Jehož „*cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti*“
a to „*v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoli jiné oblasti veřejného života*“.
2. Které je vedeno na základě „*jakéhokoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo národnostním nebo etnickém původu*“.

Definice odpovídá struktuře pojmových znaků diskriminace uvedených v části 2.1. Újma je definována již jako snaha po navození újmy (viz „...jehož cílem je...“). Stav újmy je potom charakterizován jako „znemožnění či omezení vztahující se k lidským právům a základním svobodám.“
Prostor veřejného života je charakterizován příkladmo – jako prostor „politický, hospodářský, sociální a kulturní.“

Nerelevantním (nedůvodným) rozlišováním je „rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování“, které je založeno na kritériích „rasy, barvy pleti, rodového nebo národnostního nebo etnického původu.“

2.3. Antidiskriminační klauzule a úprava principu rovnosti

V části 2.2. je uveden příklad *antidiskriminační klauzule*. Takováto klauzule obecně míří na:

- a) *konkrétní sféru práv*, která mohou být jediným na základě diskriminace upírána – např. antidiskriminační klauzule v oblasti zaměstnanosti, anebo
- b) *konkrétní diskriminační důvody* - např. antidiskriminační klauzule namířené proti rasové diskriminaci nebo diskriminaci z důvodu pohlaví.

Antidiskriminační klauzule v zásadě rozvádějí *normy zakotvující princip rovnosti*. Typickou normou zakotvující zásadu rovnosti je článek 3 odstavec 1 Listiny základních lidských práv a svobod, který zní: „*Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu ... postavení.*“ Tato ústavní zásada navozuje rovnost v základních (nejvýznamnějších) právech a svobodách - jako je např. právo na život nebo svoboda náboženského vyznání. Tato základní práva a svobody musejí být za každých okolností zaručena všem lidem bez jakýchkoliv rozdílů v jejich postavení (např. rasa, náboženské vyznání, pohlaví).

Antidiskriminační klauzule ani zásada rovnosti však nevycházejí z teze *absolutní rovnosti* (s každým za všech okolností jednat stejně). Rozlišování dle odůvodněných (ospravedlnitelných) kritérií právo samozřejmě připouští i ve vztahu k právům jednotlivců - tak např. tříleté dítě a svéprávný dospělý člověk mají jiná práva ohledně dispozice se svým majetkem. Rozlišování je také např. možné, pokud „z povahy profesní činnosti nebo z podmínek jejího výkonu vyplývá, že určité charakteristiky představují podstatný a určující profesní požadavek, je-li jeho cíl legitimní a požadavek přiměřený.“ (Čl. 4 odst 1 Rámcové směrnice²⁸). Např. inzerát „Hledáme modelku na předvádění nové kolekce Jitex Písek.“²⁹

Nejde proto o navození stavu absolutní rovnosti, který by vylučoval jakékoliv rozlišování lidí ve veřejné sféře, ale o zákaz bezdůvodného rozlišování, které je nespravedlivé (viz část 3. této publikace).

Rozlišování osob dle rasy se však řadí mezi kritéria, z něhož zřídka může vzejít ospravedlnitelně rozdílné zacházení s lidmi ve veřej-

²⁷) New York, 21. 12. 1965

²⁸) SMĚRNICE RADY 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ

²⁹) KOZÁKOVÁ K., KOZÁK K.: Kdy a proč diskriminovat? Prezentace pro Seminář pro Poradu pro občanství, občanská a lidská práva, Kroměříž 12. a 13. června 2006

ném životě, pokud nebudeme brát v potaz např. objektivně existující jazykové bariéry nějakého etnika v daném prostředí.

Události, komentáře:

Experti ze Společenství Rómů na Moravě realizovali v období od 22.10.2005 do 20.10.2006 projekt „Prosazování lidských práv Rómů“. Během něj zaregistrovali 50 konkrétních případů diskriminace. Mezi nimi suverénně vedlo nepouštění Rómů do restaurací, zábavních podniků, příp. obchodů nebo jejich neobsloužení, pokud jim vstup umožněn byl. Celkově se jednalo o 17 případů. Ve třinácti dalších byli Rómové diskriminováni v oblasti bydlení (vystěhování, odmítnutí uzavřít smlouvu z důvodu etnicity), v osmi případech šlo o diskriminaci v oblasti zaměstnanosti (v telefonickém kontaktu zaměstnavatel sdělil,

že má volné místo, při osobním Róma odmítne), ve čtyřech o slovní útoky s rasistickými narážkami. Ostatní kauzy se týkaly např. diskriminace ve zdravotnictví (nepřijetí romského pacienta u lékaře), jedné Rómce byla odmítnuta platba kreditní kartou s podezřením, že je kradená aj.

S Sumarizace:

Rasová diskriminace je jednání, jehož „cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti“ (a to „v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo v kterékoli jiné oblasti veřejného života“), které je vedeno na základě „jakéhokoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo národnostním nebo etnickém původu“.

3. Spravedlnost a diskriminace

3.1. Obecné otázky spravedlnosti

Spravedlnost lze z hlediska její funkce nazvat *strážcem* takového právního uspořádání, které odpovídá požadavkům *obecného blaha*. Obecné blaho je možné realizovat při takovém uspořádání, ve kterém všichni lidé mohou přiměřeně svému postavení svobodně naplňovat svůj život (jeho potence), a to při plném respektu k jejich důstojnosti jako lidských jedinců.

Již z této nejobecnější definice spravedlnosti můžeme vyvozovat, že *rasová diskriminace je*

s požadavky spravedlnosti v zásadě v rozporu. Rasovou diskriminací není pouze narušena důstojnost člověka, kterou mají všichni lidé bez ohledu na rasu stejnou a bezdůvodně snižována hodnota lidského života osoby postižené rasovou diskriminací. Rasová diskriminace rovněž znesnadňuje z hlediska skutečných možností plné a svobodné naplňování života osob příslušejících do diskriminované skupiny.

3.2. Diskriminace jako porušení principu rovnosti

Zásada rovnosti, deklarovaná již v Listině základních práv a svobod „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech“³⁰ a jejímž právním zakotvením jsme se zabývali již v části 2.3., je přítomna zejména ve vyrovnávacím prvku spravedlnosti.

Zásada rovnosti stojící na Aristotelově tezi, že *se nemá činit žádný rozdíl mezi lidmi,*

kterí jsou si rovni ve všech relevantních ohledech (důvodech) pro ten druh zacházení, o němž v daném případě jde, nastoluje pojetí tzv. formální rovnosti, a je jednou z vůdčích zásad nejenom západní civilizace. Na tom nic nemění to, že její pojetí se v průběhu času vyvíjelo v závislosti na tom, co je uznáno za relevantní ohledy (důvody).

 Příklad: V době středověku byly v Evropě za relevantní důvody považovány např. tato kritéria, která v současné době za relevantní důvody považována nejsou: náboženské vyznání, rodová příslušnost, majetkové poměry (vlastnictví pozemků).

Rasová diskriminace, jakožto odlišné jednání s lidmi pouze na základě příslušnosti k nějakému etniku, barvy pleti apod., je bezdůvodným znevýhodňováním příslušníků daného etnika a tudíž ze své podstaty směřuje k porušení zásady rovnosti. Příslušnost k nějakému etniku totiž bez

dalšího neodůvodňuje nějaká znevýhodnění v oblasti veřejného života – není tedy v tomto ohledu relevantním ohledem (důvodem). Neexistuje totiž dostatečný důvod, proč lidi různých ras či etnik nepovažovat za sobě rovné. Proto je jim třeba obecně přiznat stejná práva i povinnosti.

 Příklad: Pro přístup ke vzdělání na vysoké škole jsou relevantními důvody úroveň dosavadního vzdělání, připravenost na přijímací zkoušky, vůle pokračovat v řádném studiu a nikoliv rasová příslušnost. Obdobně platí pro uplatnění v politickém životě, přístupu k zaměstnání, uplatnění v hospodářském životě, čerpání služeb a zboží apod.

Bobek, Boučková a Kühn³¹ zmiňují však i negativní stránky formální spravedlnosti. K jejím nevýhodám nutně patří fakt, že: “subjektivní hodnotový úsudek je učiněn již v okamžiku vytváření pravidla: jaké bude pravidlo jako takové? Bude svátkem pátek, sobota nebo neděle? Každé na první pohled neutrální pravidlo má nutně nějakou historii, kulturní pozadí a je výsledkem hodnotového úsudku“.

³⁰⁾ Listina základních práv a svobod, článek 1

³¹⁾ BOBEK M., BOUČKOVÁ P., KÜHN Z. (2007): Rovnost a diskriminace. Praha: C.H. Beck., str. 12

P *Příklad:* Bude-li zvolena neděle dnem pracovního klidu v zemi, kde žije většina Židů, mají sice všichni zaměstnanci stejnou možnost si odpočinout, ale to nutně neznamená, že je takové pravidlo spravedlivé. Titíž autoři³² dále uvádějí i další nevýhodu formální spravedlnosti, jíž je sama aplikace pravidla „zacházet stejně se stejnými“. „Co je ale stejné? Co je s čím srovnatelné?“... „při posuzování srovnatelnosti je klíčový účel, pro který srovnáváme a množina vlastností, které bereme při srovnání v potaz. Jiná odpověď zazní v případě, když posuzujeme způsobilost nevidomého člověka pro písemný test psaný standardním způsobem a jiná v případě zkoušky ústní. Jinou odpověď s ohledem na srovnatelnost muže a ženy získáme, pokud je předmětem našeho zkoumání schopnost obou pracovat jako učitel biologie na střední škole nebo schopnost biologické reprodukce druhu.“

3.3. Diskriminace a procedurální spravedlnost

Spravedlnost bývá proto dále i rozlišována rovněž na spravedlnost orientovanou na výsledek a spravedlnost procedurální. Snahou je dosažení tzv. materiální rovnosti.³³ Jejím obsahem není jenom stejné zacházení v okamžiku redistribuce nějakého statku jako je tomu u rovnosti formální, ale též posouzení dopadu na reálnou situaci jednotlivce. Pokud stejné zacházení způsobuje faktickou nerovnost, je třeba takovou praxi změnit. Cílem je rovnost reálná, nikoli pouze zákonná. V rámci tohoto pojetí lze rozlišit ještě *spravedlnost orientovanou na rovné příležitosti (procedurální) a spravedlnost orientovanou na výsledek, která je do určité míry limitována přirozeným řádem věcí*. Na to, v jaké míře kdo požívá jaká společenská dobra, nemá vliv pouze právní řád, ale rovněž rodinné zázemí, přirozené schopnosti (vlohy), píše a v neposlední řadě osud. Tendence k co nejširšímu dorovnávání výhod a nevýhod daných přirozeným řádem věcí může potom upadat do násilného rovnostářství typu „nikdo nemá právo, aby měl o něco víc než někdo jiný“.

Spravedlnost procedurální směřuje k navození *rovnosti příležitostí*. Rovnost příležitostí je postavená na tezi, že všichni občané by měli být stejně výhodně postaveni ohledně možnosti získat společenský či politický prospěch (tj. společenská dobra) tak, aby na *společenský postup jedince měly vliv pouze relevantní zřetel* (zejména individuální předpoklady). Všem v relevantních ohledech rovným jedincům by měly být zajištěny rovné podmínky pro dosažení společenského prospěchu. Při navozování rovných podmínek stát přistupuje k „dorovnávání“ některých nevýhod určitých skupin obyvatelstva – zpravidla z hlediska sociálních nebo zdravotních poměrů. Opatření směřující k takovému dorovnávání by měla být opravdu potřebná a adekvátní - zejména při porovnání náročnosti takovýchto opatření a významu efektu těmito opatřeními docíleného. Motivem takovýchto opatření by pak měla být společenská solidarita a zájem na vnitřním míru ve společnosti.

P *Příklad:* Je zřejmé, že tělesně handicapovaní občané mají právo na určité výhody, které vhodně a účinně dorovnávají jejich vrozený handicap. Stejně tak děti ze sociálně vyloučených rodin by měly mít možnost stav sociální vyloučenosti překonat např. na základě zajištění jejich přístupu ke vzdělání. Na druhou stranu je sporné, zda člověk, který se ocitl ve vážných sociálních a zdravotních problémech z důvodu drogové závislosti, jíž si přivodil a ve které setrvává, by měl mít dorovnány nevýhody dané jeho stavem.

³²⁾ BOBEK M., BOUČKOVÁ P., KÜHN Z. (2007): Rovnost a diskriminace. Praha: C.H. Beck., str. 12

³³⁾ BOBEK M., BOUČKOVÁ P., KÜHN Z. (2007): Rovnost a diskriminace. Praha: C.H. Beck, str 17.

3.4. Pozitivní (převrácená) diskriminace

Pozitivní (převrácená) diskriminace se od prosté diskriminace liší v prvním definičním znaku - viz část 2.1. *Újma je nahrazena prospěchem,*

znevýhodnění je nahrazeno zvýhodněním. To vše na základě diskriminačního kritéria - nejčastěji pohlaví a barvy pleti.

Příklad: V minulosti byl v nějakém státu ztěžován přístup ke vzdělání občanům, kteří byli příslušníky určitého etnika. Stát se proto rozhodne po určité době upřednostňovat v přístupu ke vzdělání toto etnikum. O přístupu ke vzdělání tudíž nerozhodují jen relevantní důvody (vlohy, píle, odhodlání studovat, osobnostní vyspělost), ale rovněž nerelevantní důvod - příslušnost k určitému etniku.

Obhájci pozitivní diskriminace argumentují tím, že se jedná o zvýhodnění (sic diskriminační) výhradně takových osob, které jsou ztíženy zhoršeným či ztíženým přístupem k dosažení nebo realizaci práv - tzv. *strukturální nespravedlnosti*. (např. zautomatizované přeřazování romských dětí do speciálních škol). Podle nich za takovéto situace formální zajištění rovnosti již nepostačuje, neboť není schopno strukturální diskriminaci odstranit. Proto je třeba dočasně opatření pozitivní diskriminace zavádět. K dalším argumentům³⁴ patří náprava křivd (např. děti přeřazené bezdůvodně do „zvláštních“ škol jsou jako dospělí na trhu práce vzhledem k absenci kvalifikace znevýhodněny³⁵), redistribuce statků (na trhu práce jsou méně zastoupeny ženy, stát proto vytváří cíleně více pracovních příležitostí pro ženy), tzv. argument diverzitou (např. všichni američtí studenti přijdou během svého profesního života do kontaktu s etnickými menšinami. Budou-li tedy učiněna pozitivní opatření ve prospěch přístupu etnických menšin k VŠ vzdělání, budou se moci i američtí studenti lépe seznámit s menšinami a lépe se připravit na svou budoucí profesi) a snaha o větší sociální soudržnost ve společnosti (snaha o sociální smír).

Odpůrci pozitivní diskriminace proti tomu ar-

gumentují, že pozitivní diskriminace *způsobuje právě tu nespravedlnost, kterou má překonat*, neboť vychází z nepřijatelného rozlišování lidí dle nerelevantních kritérií.³⁶ Vedle toho vzniká u skupin, které nejsou zvýhodněny, pocit nespravedlnosti, což může posílit negativní předsudky vůči skupině protěžované pozitivní diskriminací. Pozitivní diskriminace proto může ohrozit vnitřní mír ve společnosti.

S Sumarizace:

Diskriminace je v rozporu s principem spravedlnosti. Narušuje totiž důstojnost člověka, kterou mají všichni lidé bez ohledu na rasu stejnou a bezdůvodně snižuje hodnotu lidského života osoby postižené rasovou diskriminací. Rasová diskriminace rovněž znesnadňuje z hlediska skutečných možností plné a svobodné naplnění života osob příslušejících do diskriminované skupiny (brání jim v přístupu ke zdrojům a možnostem, které mají ostatní lidé k dispozici). Snaha společnosti nastolit spravedlnost vůči diskriminovaným menšinám může být zacílena na dosažení formální rovnosti (stejněmu stejně, odlišnému odlišně) nebo materiální rovnosti (rovnost výsledků – „všem stejně v cíli“, rovnost příležitostí – „všichni na stejnou startovní čáru“)³⁷

³⁴ BOBEK M., BOUČKOVÁ P., KÜHN Z. (2007): Rovnost a diskriminace. Praha: C.H. Beck., str. 28

³⁵ České školství segreguje romské děti... <http://www.clovekvstisni.cz/index2.php?parent=&sid=115&id=143&idArt=592> <<accessed 26. 11. 2007>

³⁶ pozn.autora : Avšak pokud již došlo na základě nepřijatelného rozlišování lidí dle těchto nerelevantních kritérií k újmě u určité skupiny lidí, zdá se být logické, že se jí poskytne „zreadlově“ kompenzace podle stejného klíče

³⁷ BOBEK M., BOUČKOVÁ P., KÜHN Z. (2007): Rovnost a diskriminace. Praha: C.H. Beck., str. 19

4. Morálka a diskriminace

4.1. Mravní dobro a svědomí

Vyjděme z teze, že *rasová diskriminace je nemorální, neboť je nespravedlivá*. Tím, proč je rasová diskriminace nespravedlivá, jsme se zabývali v kapitole 3. této části publikace. Abychom mohli blíže sledovat morální aspekty rasové diskriminace, je nezbytné se vrátit k základním etickým pojmům.

Mravní dobro je definováno jako to, co je *ve shodě s osobním svědomím*, mravní zlo potom jako to, co svědomí odporuje. Mravně dobré jednání je jednání při dobré vůli, což lze chápat jako jednání „*podle nejlepšího vědomí a svědomí*“. Právě v aplikaci svědomí na konkrétní situaci dospívá rozum k tomu, co je za dané situace mravně správné. Svědomí je přitom autonomní, což bývá vyjadřováno větou: „Nikdo nás nemůže k něčemu morálně zavázat, jestliže my sami nemáme vědomí, že jsme k tomu zavázáni.“

Svědomí je úzce provázáno s věděním každého z nás. Tomáš Akvinský v této souvislosti hovoří o svědomí „*jakožto aplikaci určitého vědění na určitý úkon*“.³⁸

4.2 Mravní smýšlení

Vědění ve svědomí - tedy *mravní smýšlení* - se tudíž nevyčerpává předem danými (apriorními) obsahy. Vedle apriorních obsahů je pro vědomí rovněž důležitý základní *světonázorový postoj*, který je do značné míry odvislý od *celkového mravního charakteru společnosti - sociálního étosu* a vlastním poznáním světa.

Je zřejmé, že mezi individuálním svědomím a sociálním étosem dochází ke vzájemnému působení. Děje se tomu tak nejen ve sféře politiky, občanské společnosti (církve, spolky), ale rovněž ve sféře školství a hromadných sdělovacích

Toto vědění potom Tomáš dělí na:

1. *Vědění apriorního charakteru, kterým jsou první mravní principy vrozené všem lidem.*

Podle Arno Anzenbachera³⁹ toto vědomí v sobě obsahuje tu nejzákladnější mravní normu, která se dá vyjádřit takto: „Dobro je nutno konat a zla je nutno se varovat“, a dále ta nejobecnější příkázání jako: „Nezabiješ!“, „Nelži!“ a „Pomáhej druhým v nouzi!“.

2. *Získané vědění týkající se nejvyšších a posledních důvodů skutečnost - něco jako základní světonázorový postoj.*

Toto vědění je utvářeno především náboženským a filozofickým přesvědčením člověka. Toto vědění má co do činění s otázkami spojenými s existencí Boha, poznatelností světa a jeho přirozeného řádu, hodnotou lidského života a jeho ochranou, významem mateřství a manželství apod.

3. *Získané empirické vědění.*

Tedy vědění vycházející z poznání faktů, které činíme každý sám za sebe a je dané naší osobní zkušeností.

prostředků. Společnost a zejména její elity proto nesou svoji dílčí odpovědnost za stav mravního vědomí každého z nás.

Zásadní odpovědnost za stav našeho mravního smýšlení však neseme sami - vůči Bohu, pokud v něj věříme, anebo alespoň vůči sobě a ostatním lidem. *Mravní smýšlení by měl každý zdokonalovat mravní sebevýchovou*, což jednoznačně vyplývá z požadavku „*nejlepšího vědomí a svědomí*“ - tj. požadavku na vědomí v daném případě a za daných okolností nejlepší možné.

³⁸⁾ ANZENBACHER, A. (2001): Úvod do etiky. Praha: Academia

³⁹⁾ ANZENBACHER, A. (2001): Úvod do etiky. Praha: Academia

4.3. Překonání rasové diskriminace na poli morálky

Protože je rasová diskriminace nespravedlivá, měla být *společensky uznána jako morálně nepřijatelná*. Mravní norma zakazující rasovou diskriminaci by se měla stát pevnou součástí společenského étosu. Potom by bylo možné *rasovou diskriminaci překonávat nejen právními prostředky, ale na poli morálky*, což je z podstaty věci účinnější. Zákaz rasové diskriminace by v takovémto nebylo třeba vymáhat za použití násilí, s nímž stát do určité míry při vynucování práva disponuje, instancí zakazující by v takovém případě bylo svědomí.

Překonávání rasové diskriminace ve vztahu

k Rómům cestou určité kultivace společenského étosu v tomto směru však brání různé okolnosti, mezi něž můžeme zařadit:

1. mravní relativismus a subjektivismus (viz kapitola 4.4. této části publikace),
2. předsudky a kulturní rozdílnosti (viz kapitola 5.1. této části publikace),
3. stav sociální vyloučenosti velké části romského etnika (viz kapitoly 1.1.-1.3. v části I. této publikace),
4. rasistické a xenofobní postoje části majoritní společnosti (viz kapitoly 1.4.-1.6. části I. této publikace).

4.4. Mravní relativismus a subjektivismus

Mravní relativismus přiznává určitým morálním hodnotám pouze kulturně a časově podmíněnou platnost. Co v morálce platilo včera, už dnes platit nemusí, neboť společnost se vyvíjí, tvrdí zastánci mravního relativismu. Mravní subjektivismus je potom extrémní forma mravního relativismu. Tvrdí, že žádný morální soud nemá jinou platnost než tu, že je svědectvím o subjektivním (tj. druhé nezavazujícím) přesvědčení konkrétního člověka).

Takovýmto postoji však nelze dosáhnout pevnějšího ukotvení morálních norem ve společnosti, neboť samotný morální étos společnosti, resp. jeho obsah je takto zpochybnován. V případě mravního subjektivismu nemá smysl o mravním étosu hovořit vůbec, z pohledu mravního relati-

vismu se sociální étos jeví něco jako velmi nepevného - odsouzeného k neustálé změně. K trvalému přijetí morální normy člověkem je však nezbytné vědomí, že taková norma představuje pevnou a obecnou hodnotu. Překonávání rasové diskriminace je proto třeba vznášet jako obecně a trvale platný morální závazek.

S Sumarizace:

Rasová diskriminace je nespravedlivá a měla by tudíž být společensky uznána jako morálně nepřijatelná. Mravní norma zakazující rasovou diskriminaci by se měla stát pevnou součástí společenského étosu. Potom by bylo možné rasovou diskriminaci překonávat nejen právními prostředky, ale na poli morálky, což je z podstaty věci účinnější.

5. Kultura a diskriminace

5.1. Předsudky

Předsudek je předem přijatý (apriorní) názor nebo postoj příslušníka nějaké skupiny vůči jiné skupině lidí, a to bez ohledu na zjišťování skutečného stavu. V předsudku je přítomný prvek *zjednodušující zobecňování a stereotypního uvažování*. *Předsudky mají původ v kultuře*, vymezíme-li kulturu jako soubor hodnot, norem, statků, názorů a postojů, které vytváří, udržuje a uznává konkrétní lidské společenství.

Přestože předsudky mají význam pro usnadnění orientace ve světě, nesou v sobě nebezpečí vyplývající z přílišné míry zobecňování při posuzování druhého člověka. Předsudky inklinují k posuzování druhého nikoliv dle jeho skutečných individuálních vlastností, ale podle jakýchsi typologických vlastností, které předsudky na základě zobecnění přisuzují obvykle všem členům dané skupiny lidí - např. Rómům. Konkrétnímu člověku takto mohou být bez dalšího zkoumání přisouzeny typologické vlastnosti, které jsou předsudkem

připisovány celé skupině osob, ačkoliv tento konkrétní člověk vůbec dané vlastnosti mít nemusí. To potom zakládá stav nespravedlnosti i v případě, že předsudky jsou ve značné míře stvrzovány osobní zkušeností nebo i statistickými údaji.

Překonání předsudků však není jen úkolem společnosti, která je jejich nositelem, ale i výzvou těm, o nichž předsudky vypovídají. *Předsudky se nedají direktivně odstranit. Je možné je překonat především zkušeností o tom, že předsudek nevyovídá o skutečnosti pravdivě*. Pokud tedy v české společnosti přezívá předsudek o tom, že „cikáni kradou“, je třeba tento předsudek vyvrátit nejenom poukazem na stereotypní a zjednodušující charakter takového názoru, ale rovněž poklesem míry majetkové kriminality Rómů v Čechách. Některé zcela iracionální předsudky vycházející z xenofobních postojů (viz kapitola 6. této části publikace) však nelze překonat jinak, než ze strany jejich nositelů.

5.2. Problémy v soužití více kultur

Zásadní význam pro pochopení původu rasové diskriminace má *rozdílnost jednotlivých kultur, z nichž diskriminující a diskriminovaný jednotlivec pocházejí*, a to zejména ve spojení se vzájemnou neschopností chápat a přijímat odlišnost jiných kultur.

Jednotlivé kultury se vyznačují tendencí k tzv. *etnocentrismu*, tedy posuzování jiných kultur měřítky vlastní kultury s přesvědčením o tom, že normy a hodnoty vlastní kultury jsou lepší než ty druhé. *Neschopnost chápat a přijímat kulturní rozdílnost je vzájemná*, což věc dále komplikuje.

5.3. Řešení problému soužití více kultur

Jednou formou, jak problém různosti kultur vyřešit, je *asimilace menšinové kultury v rámci kultury většinové*. Požadavek na asimilaci se může jevit jako logický zejména v případě přistěhovalectví. Podstata asimilace spočívá v přizpůsobení se menšinové kultury kultuře většinové, resp. opuštění té části hodnot a norem menšinové kultury, které nejsou slučitelné s kulturou většinovou a přijetí norem a hodnot kultury majoritní. Tím se např. v případě přistěhovačů osvědčuje loajalita k jejich nové vlasti. Na principu asimilace byl v USA uplatňován *koncept tzv. tavícího kotle* (melting pot). Tavící kotel je velmi výstiž-

ný pojem pro tento asimilační proces. Minoritní kultura se roztaví v kotli majoritní kultury, avšak sama přispěje k výsledné celkové chuti majoritní společnosti.

Opačné řešení problému přináší *multikulturalismus*. Ten zdůrazňuje kulturní pluralitu, kulturně-skupinová identita nemá být důvodem či výrazným rysem vyloučení menšiny. Multikulturní přístup vyžaduje skupinovou identitu zohlednit, „zajistit její veřejné kulturní uznání, podporovat sociálně-ekonomický vzestup jejich nositelů, zavádět politické procedury zajišťující jejich občanskou rovnost a participaci na rozhodovacích

II. OBECNÝ KONTEXT PROBLEMATIKY RASOVÉ DISKRIMINACE

procesech⁴⁰. Ze strany menšin se předpokládá respekt k právu a k základním hodnotám daného státu (např. k právu na osobní svobodu, svobodu náboženství aj.)

Pojetí multikulturalismu se však podle některých názorů v poslední době ocitá zejména v Evropě v krizi, zejména ve vztahu k přistěhovalcům

z muslimského světa. Jak lze u nich pracovat se skutečností, že si otázku sjednocujících hodnot daného státu a základní míry loajality k němu mnozí z nich nikdy nepoložili, ani zřejmě nepoloží? Hodnoty, na kterých jsou státy založeny, bývají přirozeně bližší většinové kultuře, neboť v jejím rámci vznikaly.

Příklad: Pokud například mezi hodnoty, na kterých jsou postaveny státy západní civilizace, náleží rovnost mezi lidmi, nelze v rámci různosti kultur tolerovat např. různé formy otrocké práce – zejména dětí a žen, i kdyby to bylo v jiné kultuře považováno za přirozené. Rovněž není možné v Evropě tolerovat otevřenou náboženskou nesnášenlivost a útoky na svobodu vyjadřování, i kdyby takovéto jednání plně korespondovalo se specifiky kultury některých menšin žijících v Evropě.

Kompromis představuje postupná a omezená míra *integrace menšinové kultury do kultury většinové*. Menšinová kultura se adaptuje na poměry kultury většinové, aniž by se vzdávala svých zvláštností a většinová kultura vytvoří pro existenci zvláštností a rozvoje menšinové kultury vhodné podmínky.

Vztah většinové české populace a romské populace zřejmě vyžaduje *ze strany romské populace větší míru adaptace na poměry většinové společnosti*. Většinová společnost musí takovou adaptaci vhodnými prostředky podporovat. Adaptace by měla směřovat zejména do těchto oblastí:

- a) politického života - zejm. vytvoření politické elity schopné formulovat zájmy Rómů a tyto v rámci zastupitelské demokracie prezentovat na všech úrovních - od obcí po stát,
- b) vzdělání – zejm. přijetí hodnoty vzdělání jako nezbytného předpokladu pro společenské uplatnění,
- c) hospodářské oblasti - zejm. ve způsobu získávání prostředků na živobytí - od existenční závislosti na sociálních dávkách a účasti v šedé ekonomice k řádnému zaměstnání a podnikání.

Sumarizace:

Jednotlivé kultury se vyznačují tendencí k tzv. etnocentrismu, tedy posuzování jiných kultur měřítky vlastní kultury s přesvědčením o tom, že normy a hodnoty vlastní kultury jsou lepší než ty druhé. Soužití většinové a menšinové kultury se uskutečňuje skrze asimilaci (princip tavicího kotle), multikulturalismus (podpora menšinové kultury a respekt k její odlišnosti, menšina respektuje právo a základní hodnoty většinové společnosti) či postupnou integraci, kdy se menšinová kultura adaptuje na poměry kultury většinové, aniž by se vzdávala svých zvláštností a většinová kultura vytvoří pro existenci zvláštností a rozvoje menšinové kultury vhodné podmínky.

Předsudek je předem přijatý (apriorní) názor nebo postoj příslušníka nějaké skupiny vůči jiné skupině lidí. Konkrétnímu člověku takto mohou být bez dalšího zkoumání přisouzeny typologické vlastnosti, které jsou předsudkem připisovány celé skupině osob, ačkoliv tento konkrétní člověk vůbec dané vlastnosti mít nemusí.

⁴⁰ BARŠA, P. (1999): Politická teorie multikulturalismu. Brno: CDK str. 18

6. Rasismus a diskriminace

6.1. Rasismus

Rasová diskriminace je často spojována s rasismem, nejedná se však o shodné pojmy. Rasismus spatřuje v rasové příslušnosti důvod ke genetickému rozdělování lidí. Tomuto *genetickému rozlišení* je přikládán kvalitativní význam ve vztahu ke *schopnostem jednotlivých příslušníků rasy, úrovni vyspělosti rasy jako celku ve vztahu k jiné rase*. Geneticky podmíněné definování pojmu rasa vede k přesvědčení, že rozdíly mezi rasami „nejen jsou, ale odůvodňují odlišné zacházení, zejména pokud jde o poskytování práv a výsad příslušníků jedné rasy a jejich odepírání příslušníkům rasy jiné.“⁴¹

V rasismu je diskriminace nutně přítomna, neboť rasismus vytváří přesvědčení o oprávněnosti upírání práv a výsad skupinám osob z důvodu rasové odlišnosti. Rasismus pak v podstatě představuje určitý druh předsudku založeného na přesvědčení o sociálně významných fyzických rozdílech, ze kterých plyne nadřazenost jedné rasy nad druhou. Rasismus je spojený s negativním emotivním nábojem vůči jiným rasám - opovrhováním, nesnášenlivostí až nenávistí. Rasismus je proto ve svém základě násilný. Rasová diskriminace může mít původ v rasistickém přesvědčení, ale nutně nemusí.

Diskriminací rovněž bez dalšího není, pokud se *veřejně negativně vyjadřujeme k určité skupině lidí*. Tvrzení, že se Rómové stávají častěji oběťmi drogové závislosti, než zbývající populace, anebo, že se častěji dopouštějí drobných majetkových trestných činů, není diskriminací ani projevem rasové nesnášenlivosti. Stejně tak není diskriminací ani projevem nesnášenlivosti tvrzení, že česká majoritní společnost projevuje xenofobní postoje. Jedná se o vyjádření, která nemají primárně vyvolávat vůči někomu negativní emoce, pouze se snaží popisovat skutečnost. Autoři těchto výroků mohou být při vyvrácení jejich pravdivosti prohlášeni za nekvalifikované, ale nemohou být obviněni z diskriminačního jednání. Pokud však veřejně vyslovený výrok bude objektivně způsobit vyvolat, podněcovat rasovou nenávisť, nesnášenlivost nebo jiné negativní emoce, zaměřené vůči nějakému etniku – např. výrok: „Cikáni jsou prolhaný zloději“ - nejspíše se bude jednat o nedovolené jednání.

Je zřejmý rozdíl mezi veřejnou snahou o popis faktů souvisejících s existencí určité etnické skupiny a veřejnou snahou o negativní hodnocení etnické skupiny jako takové.

6.2. Rasové trestné činy

Projevy rasové nesnášenlivosti (rasismu) jsou postihovány v trestně právní rovině. Samotný trestní zákon obsahuje celou řadu trestných činů, jejichž motiv je právě v rasismu, resp. jsou páčány na jedincích právě pro jejich rasu nebo etnický původ.

Rasové trestné činy je možné rozdělit v podstatě do dvou skupin:⁴²

a) *výhradně rasové trestné činy*, u nichž je projev rasismu základním znakem konkrétního trestného činu - § 198 tr. zák. hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení, § 198a tr.zák. podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod,

b) *trestné činy, které samy o sobě nejsou rasovými trestnými činy* (vražda, ublížení na zdraví, násilí proti skupině obyvatel) *k nimž však přistupuje rasový motiv jako kvalifikovaný - další znak trestného činu*.

Pro všechny tyto trestné činy je společný motiv, kterým je rasistické přesvědčení pachatele. Následkem výhradně rasových trestných činů je potom snaha o vyvolání rasové nesnášenlivosti nebo jiných negativních emocí vůči příslušníkům jiné rasy. Právní úprava rasových trestných činů zakazuje *rasově motivované násilí ve všech formách - fyzické, psychické či slovní*.

⁴¹) SCRUTON, R. (1999): Slovník politického myšlení. Praha: Atlantis

⁴²) Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

6.3. Xenofobie

Obecnějším pojmem k pojmu rasismu je pojem *xenofobie*. Xenofobie je strach ze všeho cizího. Tento strach je určitým obranným mechanismem pramenícím z neznalosti cizích kultur, apriorního pocitu ohrožení cizími kulturami a z neochoty se vyrovnat s jinakostí druhých lidí. Bývá odůvodňován obavou o vlastní kulturu, kterou je třeba chránit proti cizím vlivům představující ohrožení vlastní kultury. Xenofobie je rovněž zdrojem předsudků. Xenofobie má do určité míry přirozený základ, což vyplývá z instinktivní obavy ze všeho cizího, neznámého.

Xenofobie, stejně jako rasismus, může být příčinou diskriminačního jednání. Příslušníkům „cizí“ etnické skupiny se majoritní společnost zdráhá přiměřeně otevřít z důvodů vnitřní neochoty vyrovnávat se s cizostí (jinakostí), kterou taková etnická skupina představuje.

Tendence ke xenofobii obecně lépe překonávají vzdělaní lidé s pevným vědomím své vlastní identity a životních hodnot. Tito lidé jsou ote-

vřeni různosti světa, neboť ta je neohrožuje, ale obohacuje. Aby takovýchto lidí bylo co nejvíce, je výzvou zejména pro školství a občanskou společnost (spolky, církve apod.).

S Sumarizace:

Rasismus tvrdí, že genetické rozdíly mezi rasami „nejen jsou, ale odůvodňují odlišné zacházení, zejména pokud jde o poskytování práv a výsad příslušníků jedné rasy a jejich odepírání příslušníkům rasy jiné.“⁴³

V rasismu je diskriminace nutně přítomna, neboť rasismus vytváří přesvědčení o oprávněnosti upírání práv a výsad skupinám osob z důvodu rasové odlišnosti.

Projevy rasové nesnášenlivosti (rasismu) jsou postihovány v trestně právní rovině jako výhradně rasové trestné činy nebo trestné činy, které samy o sobě nejsou rasovými trestnými činy, k nimž však přistupuje rasový motiv jako kvalifikovaný - další znak trestného činu.

⁴³ SCRUTON, R. (1999): Slovník politického myšlení. Praha: Atlantis

III.

DISKRIMINACE RÓMŮ V POJETÍ ÚČASTNÍKŮ WORKSHOPŮ

Během června 2007 uskutečnilo Charitní sdružení Děčín spolu s partnery ze Společenství Rómů na Moravě a s právními garanty pět workshopů k tématu diskriminace Rómů. Workshopy byly zprvu uspořádány zvlášť pro úředníky a zvlášť pro zástupce NNO. Přítomní nejprve zodpovídali v písemné anketě na otázky týkající se témat, která byla poté přednášena a diskutována. V anketě odpovídalo deset úředníků a deset zástupců NNO. V následujících kapitolách budeme v části „Výsledky ankety“ k jednotlivým tématům uvádět příslušné anketní otázky včetně skóre odpovědí. Před lomítkem jsou vždy uváděny odpovědi úředníků, za ním zástupců NNO. Pokud se vyskytne odpověď, která nebyla v anketě nabídnuta, je uvedena kurzívou. V každé kapitole budou dále v části „Názory účastníků“ zachyceny stručně obsah diskuse k jednotlivým tématům.

1. ROZLIŠOVÁNÍ A DISKRIMINACE

2. PRÁVNÍ POJEM DISKRIMINACE

3. SPRAVEDLNOST A DISKRIMINACE

4. MORÁLKA A DISKRIMINACE

5. KULTURA A DISKRIMINACE

6. SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ A DISKRIMINACE

1. Rozlišování a diskriminace

1.1. Výsledky ankety

Veřejně vyslovený výrok „Cikáni kradou víc, než bílí“ je:

- nepřipustný, protože uráží romskou populaci	5/4
- nepřipustný, protože je nepravdivý nebo nesmyslný	3/3
- necitlivě formulovaný, ale přípustný	1/2
- přípustný, protože máme svobodu vyjadřování	1/1
- přípustný, protože je pravdivý	0/0

1.2. Názory účastníků

Jako problém ze strany úřadů bylo vnímáno, že stát se preventivně snaží „zakázat“ jakékoli rozlišování. Z tohoto důvodu paradoxně nemohou úředníci cíleně pomoci diskriminovaným lidem, protože je „nesmějí mezi ostatními rozeznat“. Taková ochránářská politika státu je kontroverzní. Rozlišování totiž může být s diskriminací spojeno zřejmě pouze tehdy, když se nesoustředí ani tak na popis a zkoumání rozdílů, jako na hodnocení lidí (menšiny), která tyto odlišnosti vykazuje. Na úřadech může být užitečné, vzhledem k tomu, že se nesmí oficiálně rozlišovat, kdo je Róm, přijmout jako kritérium pro poskytnutí cílenější podpory např. kritérium sociálního vyloučení, část romské menšiny se do této kategorie přirozenou cestou „schová.“

Při diskusi se řešil i konflikt dvou právních i morálních principů, jejichž aplikace souvisí s diskriminací. Rozlišování se objevuje v myšlení, v komunikaci, při jednání. Souvisí tedy se svobodou názoru, svobodou slova, pokud však člověk vysloví o menšině nelichotivé názory, může

diskriminovat. Všichni lidé jsou si přece rovni v důstojnosti a právech. Může tak být problém najít hranici mezi svobodou slova a hanobením rasy. Takové obavy na druhou stranu zabraňují diskusi na „žhavá témata“, kterou společnost vnímá jako potřebnou. Odtabuizování témat, a to i způsobem, který předvádějí někteří čeští politici, vnímá část společnosti jako úlevné. Zároveň však vulgarizace veřejné scény a populismus politiků vede k vulgarizaci společnosti a vybuzování emocionálního pnutí a zjednodušených soudů v populaci. To zpětně negativně ovlivňuje činnost médií (vypouštět negativní informace o Rómech je mediálně atraktivní) i populistických politiků. Proto je třeba o tabuizovaných tématech diskutovat korektně.

Z výsledků ankety, která proběhla během workshopu, bylo zřejmé, že negativní veřejně vyslovené výroky o Rómech úředníci i zástupci NNO vnímají jako především nevhodné proto, že urážejí romskou populaci a jsou nepravdivé nebo nesmyslné.

1.3. Události a komentáře + další otázky k diskusi – viz oddíl 2.3

2. Právní pojem diskriminace

2.1. Výsledky ankety

Stanovy občanského sdružení prosazujícího práva většinové části společnosti, které by umožňovaly členství pouze lidem bílé barvy pleti, jsou podle mého názoru (bez ohledu na skutečnou právní úpravu):

- nepřijatelné, protože jsou diskriminační 9/10
- nevhodné, ale nejsou diskriminační 1/0
- přijatelné 0/0

Stanovy občanského sdružení prosazujícího práva Rómů, které umožňuje členství pouze Rómům, jsou podle mého názoru (bez ohledu na skutečnou právní úpravu):

- nepřijatelné, protože jsou diskriminační 8/10
- nevhodné, ale nejsou diskriminační 1/0
- přijatelné 1/0

Předsevzetí, že si domů nikdy nepozvu žádného Róma, je:

- nepřijatelné, protože je diskriminační 1/1
- problematické, ale přijatelné 3/3
- přijatelné, protože je to věc každého 6/6

Rozlišování osob dle etnického původu je v právním řádu České republiky:

- vždy nepřijatelné 8/5
- přijatelné, ovšem pouze v odůvodněných situacích – dle povahy konkrétních práv a povinností 2/4
- vždy přijatelné neboť rasové odlišnosti odůvodňují odlišný přístup k lidem 0/0

2.2. Názory účastníků

Při workshopu se jako diskutabilní objevil diskriminační znak „oblast veřejného života“, tj. skutečnost, že k diskriminační újmě vůči dotyčné osobě či skupině může podle stávající právní úpravy dojít nejen na základě rozlišování lidí podle nerelevantních kritérií, ale současně musí jít i újmu v oblasti veřejného života.

Účastníci workshopu dospěli ke zjištění, že obsah konstruktu „oblast veřejného života“ určuje stát prostřednictvím legislativy a v závislosti na vnějších politických tlacích (např. protidiskriminační politiky EU), aniž zkoumá, zda o takovém pojetí existuje ve společnosti nějaký konsensus. Je otázkou, nakolik česká společnost vnímá jako veřejný život oblast podnikání, pronajímání bytů aj. Podobným autoritativním způsobem stát usiluje nejen o ochranu Rómů, ale i např. i o ochranu dětí a mládeže, kde vstupuje do rodičovských práv (např. tolik kritizované odebrání dětí a jejich umísťování do ústavní péče namísto snah o sanaci rodiny).

Přítomní shledávali státní sociálně právní ochranu znevýhodněných lidí málo koncepční a málo respektující, jak k znevýhodněným lidem samotným, tak k majoritě (zaznělo např., že se nikdy nikdo nezeptal Rómů ani majority, zda a jak integraci skutečně chce).

Dále bylo konstatováno, že přílišná ochrana některé skupiny obyvatel může vést paradoxně ke zvýšené diskriminaci této skupiny. Ti, kterým ochránářská politika státu omezí svobodu rozhodování o svých záležitostech, budou volit obranné strategie vůči takovému vměšování, což v samém důsledku povede k většímu odmítání takto „ochraňovaných“ Rómů.

Nejasnostem ohledně vymezení „oblasti veřejného života“ odpovídá i neprovázanost relevantní právní úpravy. Například není jasné, zda činnost občanského sdružení je veřejným nebo privátním sektorem, (pro soukromé pojetí svědčí fakt, že podle zákona o sdružování občanů není nárok na členství).

Z výsledků ankety, která proběhla během workshopu, vyplynuly tyto závěry:

- úředníci i zástupci NNO považují za nepřipustné bránit v členství v svépomocném občanském sdružení příslušníkům jiné skupiny, než pro kterou bylo původně občanské sdružení založeno,
- úředníci s rozdílem jednoho hlasu považují takové bránění ve členství přípustnější u sdružení obhajujícího práva Rómů,
- úředníci i zástupci NNO ve srovnatelném skóre hodnotí soukromí (domácnost) občana jako místo, kde rozlišování osob na základě etnicity

ty je rozhodně přípustné, přestože ho někteří vnímají jako problematické,

- úředníci se více než zástupci NNO (8:5) domnívají, že rozlišování osob dle etnického původu je v právním řádu vždy nepřipustné. To je pozoruhodné s ohledem např. na definice zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti,⁴⁴ které vysvětlují, kdy je rozlišování přípustné. Na druhou stranu je převládající mínění úředníků pochopitelné s ohledem na praxi, které jsou vystaveni a která je popsána u bodu 1. „Rozlišování a diskriminace“ (úředníci nesměji oficiálně v evidenci rozlišovat Rómy).

2.3. Události, komentáře- „Veřejná negativní vyjádření vůči Rómům v ČR“

Co se objevilo na internetu:

Aktuálně.cz uvedlo v článku M. Mackové s názvem „Čunek, Nepraš, Janáčková. Česku vládně 'rómpolitika'“ ze dne 19.7.2007:

„*Politolog Pavel Šaradín z olomoucké Univerzity Palackého míní, že jednoznačnou příčinou tendencí je loňský případ vystěhování romských rodin ve Vsetíně, za kterým stojí dnes vicepremiér Jiří Čunek. „Čunka, který vystěhoval i platiče nájemného, sice odsoudily romské organizace, ale jinak se nic nestalo. Také současné gesto Senátu k výroky senátorky Janáčkové bylo jasné: Nic se neděje,“ řekl Aktuálně.cz Šaradín.*“

„...*Jiří Pehe to zase připisuje tomu, že politici už svá slova nemusí tolik „hlídat“ jako před vstupem země do EU. Každé vyjádření se sledovalo mezinárodně. Nikdo si nedovolil prohlásit něco, co by mohlo ohrozit vstup do EU. Teď jejich disciplína povolila a ti, co v sobě rasismus latentně mají, jsou vidět,“ míní Pehe.*“

„...*„Na případu senátorky Janáčkové je největší problém to, že se posunuje hranice, co je ještě možné beztrestně říct. A ukazuje se, že ta-*

kové populistické výroky přispívají k politickému zisku,“ řekla Aktuálně.cz bývalá zástupkyně ombudsmana Anna Šabatová, která připomíná i další případy.

„*Svůj úspěch na nich založili i jiní. Nejen ona a vicepremiér Jiří Čunek, ale třeba také sociálnědemokratický senátor Petr Vícha, který je zároveň starostou Bohumína. Ovšem narozdíl od Janáčkové jeho výroky za trestný čin nepovažují, jsou pouze populistické. I tak ale přispívají k barbarizaci společnosti.*“ ...“

„...*„Atmosféru v zemi ovlivnil vstup do EU i nástup vlády ODS, která přinesla vlnu národnictví. Mluví se o národních zájmech, národním státu. Méně už o evropských hodnotách,“ řekl Pehe.*

Dokladem vzestupu kritických nálad vůči Rómům je také výsledek průzkumu veřejného mínění, který exkluzivně pro Aktuálně.cz provedla Univerzita Palackého Olomouc. Podle něj výroky senátorky Liany Janáčkové, že řešením romské otázky může být vysoký plot s elektřinou, považuje za rasistické 52 procent voličů v jejím obvodu Ostrava- město, zbytek si to nemyslí.“⁴⁵

Otázky k diskusi:

Jsou výroky všech našich politiků o Rómech přípustné?

Kudy vede hranice mezi svobodou slova a hanobením rasy a diskriminací?

Je činnost občanského sdružení z hlediska rozlišování uchazečů o členství v něm veřejnou nebo soukromou záležitostí?

Má stát vstupovat antidiskriminační legislativou do tak privátní oblasti, jako je např. přijímání nových zaměstnanců podnikatelem, pronájem bytu ve vlastnictví soukromé osoby?

Vede legislativní rozšiřování oblastí veřejného života k zvýšené ochraně Rómů před diskriminací?

⁴⁴ Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

⁴⁵ MACKOVÁ Martina: „Čunek, Nepraš, Janáčková. Česku vládně 'rómpolitika'“ Aktuálně.cz 19.7.2007 <http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=470411> <accessed 11.12..2007>

3. Spravedlnost a diskriminace

3.1. Výsledky ankety

Měl by stát vynakládat významné finanční prostředky na pomoc dětem ze sociálně slabších rodin, aby mohly dosáhnout vysokoškolského vzdělání?

- ano 8/9
- ne 2/1

Měl by stát vynakládat významné finanční prostředky na pomoc romským dětem, aby ve větší míře dosahovaly středoškolského vzdělání?

- ano 5/9
- ne 5/1

3.2. Názory účastníků

Při workshopu se stalo tématem spravedlivé společenské uspořádání vůči menšinám. Diskutující připomněli, že česká společnost má rozdílnou míru solidarity k znevýhodněným skupinám. Tak např. považuje za spravedlivé podporovat staré a chudé lidi, kdežto Rómy, ale i např. lidi s duševním onemocněním, bezdomovce, drogově závislé nikoli nebo méně. Z čeho pramení takové rozlišování potřeby solidarity ve společnosti, není jasné, je však třeba podnitit zájem společnosti i o opomíjené sociální skupiny.

Positivní opatření ve prospěch znevýhodněných skupin mají širokou škálu forem, v tvrdší podobě (povinné kvóty ve školách aj.) vyvolávají odpor většiny. Pozitivní opatření mají být dočasná (do odstranění znevýhodnění dané skupiny). Důležitější než dorovnávání může být individualizovaný přístup k lidem ve všech oblastech veřejného života. Takový přístup bere v potaz i etnické aspekty nepříznivé sociální situace.

Tomu brání kromě jiného i alibismus samospráv, které vítají, že se většina Rómů ke své rase nehlásí. Samosprávy tudíž pak tvrdí, že v obci Rómové (takřka) nejsou a není třeba se romskou problematikou zabývat.

Z výsledků ankety, která proběhla během workshopu, vyplynuly tyto závěry:

- úředníci i zástupci NNO se takřka ve shodě z 80 – 90 % domnívají, že stát by měl podpořit vysokoškolské vzdělávání dětí ze sociálně slabých rodin,
- úředníci se jen z padesáti procent domnívají, že stát by měl podpořit středoškolské vzdělávání romských dětí na rozdíl od zástupců NNO, kde je vůle k podpoře dětí stejná jako v předchozím případě. To koresponduje s ostatními projevy úředníků na workshopech, kdy jako kritérium pro pomoc Rómům preferovali sociální vyloučení a n.

3.3. Události, komentáře

Romano hangos, ročník 8, číslo 11 – JUDr. Zdeňka Poláková: O cikánském pláči aneb Rozpaky nad novým soudním rozhodnutím

„Značné rozpaky a stud vyvolává nízký trest odnětí svobody s podmíněným odkladem u jednoho z pachatelů brutálního útoku na romský pár z Jeseníku, k němuž došlo dne 28.6.2003 v časných ranních hodinách v bytě poškozených. Přestože oba poškození měli závažná poranění a poškozená byla v 5,5 měsíci těhotenství, první znalec z oboru zdravotnictví, odvětví soudní-

ho lékařství, jejich zranění spíše bagatelizoval. V lednu 2004 Okresní soud v Jeseníku všechny tři obžalované odsoudil pouze k podmíněným trestům odnětí svobody, za což byl z mnoha stran značně kritizován. V podaném odvolání státní zástupce nesouhlasil s nepřiměřeně mírnými tresty a Krajský soud v Ostravě, pobočka v Olomouci, dne 11.2.2004 zrušil rozsudek okresního soudu a nařídil nové dokazování“ „poranění poškozené bylo posouzeno jako funkční ztráta levého oka. Brutalita rasistického útoku tří pachatelů

III. DISKRIMINACE RÓMŮ V POJETÍ ÚČASTNÍKŮ WORKSHOPŮ

a těžká újma na zdraví s trvalými následky u poškozené přiměla Okresní soud v Jeseníku dne 4.11.2005 vyhovět žalobě a v novém rozsudku za úmyslné způsobení těžké újmy na zdraví pro národnost poškozených uložit tresty odnětí svobody 3, 4, 4,5 roku. Všichni obžalovaní byli odsouzeni nepodmíněně a proti rozsudku se ihned odvolali... na veřejném zasedání u Krajského soudu v Ostravě, pobočka Olomouc, byla

odvolání projednávána 8.6.2006, obžalovaný Jaš byl z důvodu dlouhodobé hospitalizace vyloučen k samostatnému projednání. Odvolací soud obžalovanému Stiskalovi nepodmíněný trest odnětí svobody změnil tak, že jeho výkon byl podmíněčně odložen. Obžalovanému Blajzemu byl trest odnětí svobody zmírněn na tři roky a tři měsíce (pro jiné podmíněně odsouzení, v němž se údajně osvědčil), jeho výkon odložen nebyl...“

Otázky k diskusi:

Znamená spravedlivé zacházení s lidmi stejné zacházení s lidmi?

Jak rozumíte politice rovných příležitostí?

ikoli samotnou etnicitu.

4. Morálka a diskriminace

4.1. Výsledky ankety

Rozlišování lidí podle etnika a odlišné zacházení s nimi v osobním životě (mimo veřejnou sféru) je:

- nemorální, protože to je nespravedlivé	9/10
- morálně neutrální	1/0
- morálně správné	0/0
- nemá smysl hovořit o tom, zda to je, či není morální, morálka je prázdný pojem	0/0

Postoje většinové společnosti v ČR vůči Rómům jsou obecně vzato:

- převážně rasistické nebo aspoň xenofobní	7/8
- přiměřené chování romské populace	3/2
- k Rómům až příliš vstřícné	0/0

4.2. Názory účastníků

Účastníci workshopů konstatovali absenci elit, obecnou subjektivizaci hodnot a zhoršující se stav morálky společnosti v ČR (při současném tlaku EU na boj s diskriminací Rómů). Jako příklad byla uvedena sázka podnikatelů, která byla v realitě v jedné obci uzavřena, a jejímž předmětem bylo, kdo nejdřív vystěhuje romské nájemce ze své nemovitosti (bez ohledu na to, zda jsou s nimi problémy nebo ne).

Z výsledků ankety, která proběhla během workshopu, vyplynulo, že jak úředníci, tak zastupci NNO, považují rozlišování lidí podle etnika a odlišné zacházení s nimi v osobním životě za nemorální a postoje většinové společnosti za převážně rasistické nebo alespoň xenofobní (zhruba jedna třetina respondentů z obou táborů se však vyjádřila, že chování majority je přiměřené chování romské populace).

4.3. Události, komentáře

Romano hangos, ročník 9, číslo 16 „Řekli a napsali o Rómech - V srpnovém týdeníku Respekt.“

„V čísle 35 vede rozhovor na téma identita romistka a publicistka Karolína Ryvolová se začínající umělkyní ze Slovenska Ladislavou Gažiovou, z něhož si dovoluujeme citovat část nazvanou Oklamala jsem to:

Prý jste se o svém původu dozvěděla až v deseti letech. Proč to před vámi rodiče tajili?

Protože na východním Slovensku je to strašná ostuda.

Nepřeháníte to?

To prostředí je tam prostě tak nastavené. Pokud jste Cikán, je s vámi určitě něco v nepořádku. Určitě kradete, lžete, zkrátka musí na vás být něco špatného. Můj otec pochází ze vzdělané romské rodiny. On sám je chemický inženýr, jedna jeho sestra žije v Norsku a učí norštinu cizince, další žije

v Brně a je středoškolská učitelka angličtiny, zesnulý bratr byl soudcem v Košicích. Naši předci byli vynikající hudebníci a vydělávali dost peněz. Přesto se nikdo z otcovy rodiny ke svému původu nehlásí. Všichni si zakládají na svém úspěchu. Rodiče mi to neřekli, protože nechtěli, abych se před ostatními cítila méněcenná. Což se ovšem stejně stalo, když na mě asi ve 3. třídě ostatní děti kvůli tmavší pleti začaly pokřikovat: Fuj, Cigánka!. Zeptala jsem se mámy a ta mi vysvětlila, jak to s námi je!“.

Otázky k diskusi: Kdo nese zodpovědnost za zhoršující se vztahy mezi romskou menšinou a ostatní společností a co by měl udělat, aby se nežádoucí vývoj obrátil k lepšímu? Připustíme-li, že: „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech (Listina základních práv a svobod)“, co z tohoto prohlášení vyplývá pro nás osobně v běžném životě?

5. Kultura a diskriminace

5.1. Výsledky ankety

Přesvědčení o tom, že Rómové kradou:

- je nepravdivé, protože „Češi“ nakradli mnohem více (rozsáhlé podvody při privatizaci a transformačním procesu v poslední době) 0/1
- je předsudkem, proti kterému je třeba legislativně bojovat 0/2
- je předsudkem, který musí odstranit sami Rómové tím, že začnou méně krást 1/2
- je příliš paušalizující a nemá smysl se tím dále zabývat 6/5
- není žádný předsudek, je to jenom stručný popis situace v ČR 2/2

Přesvědčení o tom, že se Rómům nechce pracovat:

- je předsudkem, proti kterému má bojovat majoritní společnost tím, že odstraní diskriminaci na trhu práce 2/4
- je předsudkem, který však musí odstranit sami Rómové tím, že se více zapojí do pracovního procesu 3/2
- je příliš paušalizující a nemá smysl se tím dále zabývat 2/2
- není žádný předsudek, je to jenom stručný popis situace v ČR 3/2

Romská kultura je:

- lepší než kultura většinové (neromské) populace 0/0
- rovnocenná s kulturou většinové (neromské) populace 8/10
- vývojově na nižší úrovni než kultura většinové (neromské) populace 1/0
- pouhá fikce, protože Rómové žádnou svoji kulturu v pravém slova smyslu nemají 0/0
- je prostě jiná 1/0

Většinová společnost má právo prosazovat své hodnoty v právním řádu ČR a menšiny by se tomu měly přizpůsobit

- ano 8/5 – s výhradou
- ne 2/5

Problémy v soužití romského etnika s většinovou společností jsou převážně způsobeny:

- diskriminací Rómů ze strany většinové společnosti 0/1
- nedostatečnou adaptací (přizpůsobením) Rómů na hodnoty většinové společnosti 2/1
- obojím – diskriminací a nedostatečnou přizpůsobivostí – tak asi stejnou měrou 7/7
- žádné problémy v soužití tu nejsou
- nedostatečným pochopením Rómů 0/1

5.2. Názory účastníků

Účastníci workshopů diskutovali k roli předsudků v soužití majority a Rómů. Shodli se na tom, že předsudky obecně souvisejí s etnocentrismem a že mohou být v jisté míře užitečné, protože jsou nositeli informací. Nebezpečné začínají být až tehdy, když je lidé nevnímají a chovají se podle svých předsudků generalizujícíím způsobem např. právě k příslušníkům romské menšiny. Předsudky se ani tak nezakládají na logické úvaze jako na vlastní zkušenosti (např. „vytunelované milióny“ nás zajímají méně než ukradená peněženka). Předsudky (respektive chování podle předsudků) se proto dají odstraňovat nejen snahou o změnu náhledu, ale i pozitivní zkušeností, která předpokládá dlouhodobější kontakt mezi majoritou a Rómy. Za dob komunismu pracovali

Rómové i ostatní společně v továrně a byla příležitost se poznat, získat zkušenosti se vzájemným soužitím. Nyní tato možnost dalším generacím schází a má své negativní dopady projevující se na vzrůstu vzájemných předsudků. K této situaci přispívají i média, která vyhledávají populistická témata a senzace.

K vytváření a udržování předsudků pomáhá i ublíženecká mentalita části populace, která se projevuje výroky jako: „kdybych byl Cikán, tak bych to dostal“. Ve skutečnosti Rómové často potřebují kvůli handicapu v používání českého jazyka dopomoc při vyřizování úředních záležitostí, což je vzhledem k nepřehlednosti právní úpravy obtížná věc pro většinu české populace (někdy prý včetně právníků).

Předsudky existují i uvnitř romské menšiny, ať již mezi jednotlivými rody nebo starousedlíky a nově příchozími Rómy aj. a vyskytují se samozřejmě i vůči majoritě.

Část úředníků přítomná na workshopech vyjádřila pak přání absolvovat školení na práci s předsudky.

Dále účastníci hovořili o různých modelech soužití kultur. Česká společnost nemá výraznější problém se soužitím s vietnamskou menšinou. Ti jsou příkladem dobrovolné asimilace, jsou ctižádostiví, děti dávají do škol, dávají jim česká jména. Rómové přijali české zákony za své spíše kvůli obživě, souhlasí i s chozením do školy, berou tyto záležitosti jako nutnost. Dále existují oblasti, kde se soužití daří přirozeně (tradičně romská hudba a často sport). Rómové však mají své vlastní normy a způsoby, majorita se je snaží změnit (nebuďte hluční, noste stejné svačiny aj.), což de facto znamená „budte Češi, ne Rómové“. Česká společnost je ale již nyní výrazně homogenní, obývá prostor bez rozmanitosti, všude na světě je to jiné. Rómové by nám mohli pomoci, abychom uměli žít s jinými (což nás v EU tak jako tak čeká), většina by měla vytvořit prostor pro menšinu, jinak se sama ochuzuje.

Z výsledků ankety, která proběhla během workshopu, vyplynulo, že:

- zhruba 50 % přítomných úředníků i zástupců NNO považuje negativní výrok typu „Rómové

více kradou“ za příliš paušalizující a tudíž bez výpovědní hodnoty, dvacet procent úředníků i zástupců NNO jej považuje za popis skutečnosti, dvacet procent zástupců NNO a deset procent úředníků jej považuje za sice předsudek, ten ale mají odstranit sami Rómové tím, že budou méně krást,

- co se týká tvrzení, že Rómům se nechce pracovat, zástupci NNO jej považují především za předsudek, proti kterému má bojovat majoritní společnost tím, že odstraní diskriminaci na trhu práce (4 hlasy), úředníci jej za předsudek nepovažují vůbec (3) nebo sice ano, ale odstranit jej mají sami Rómové (3),
- 80 % úředníků a 100 % zástupců NNO považuje romskou kulturu za rovnocennou s kulturou většinové společnosti,
- významně se v obou skupinách liší názor na to, zda má většinová společnost právo prosazovat své hodnoty v právním řádu ČR a menšiny by se tomu měly přizpůsobit. Ano odpovědělo osmdesát procent úředníků a pouze padesát procent zástupců NNO, kteří v jednom případě ještě souhlasili pouze s první částí tvrzení,
- většina úředníků i zástupců NNO považuje problémy v soužití romského etnika s většinovou společností způsobené jak diskriminací Rómů, tak jejich nedostatečnou přizpůsobivostí (70 %).

5.3. Události komentáře

Romano hangos, ročník 8, číslo 15

Ing. Karel Holomek – „Slyšel jsem a našťval jsem se“

„Nedávno proběhla ve všech médiích zpráva o dokončeném výzkumu o chudobě v ČR a konstatování, že tato chudoba se nejvíce týká Rómů. Jedná se o výzkum, který prováděl Ivan Gabal snad na objednávku vlády.

V souvislosti s výsledky výzkumu se objevovaly i nejrůznější názory na řešení problematiky. Nazval bych ji vznešeně vzestupem Rómů. Kdosi, je jedno kdo, prohlásil v rozhlase něco k využití peněz, snad to mají být dvě miliardy, které na tento program hodlá věnovat EU: „tyto peníze by se měly použít na asimilaci Rómů do většinové společnosti“.

Nemluvím za ostatní Rómy. Ale pokud se týká mne, prohlašuji rezolutně, že do svých záležitostí nenechám nikoho mluvit. Sám jsem smutným do-

kladem toho, jak komunisti nutili Rómy asimilovat do většinové společnosti a jaké to na ně mělo těžké dopady, se kterými se budou další století vypořádávat. A teď jim zas někdo ordinuje stejnou léčbu. Aby tedy bylo jasno: já se asimilovat už dále nenechám.

Nevzdělanost a nedostatek taktu vůči svobodnému rozhodování každého člověka je vlastní těmto a podobným názorům. Uniká jim, že integrace je jediný možný způsob vzestupu jakéhokoli etnika. Protože asimilace je proces, jímž etnikum zaniká....“

Otázky k diskusi:

Znáte romská kulturní specifika?

Jak rozumíte pojmu akulturace?

Jaký způsob soužití Rómů s Čechy preferujete a proč?

6. Sociální vyloučení a diskriminace

6.1. Výsledky ankety

Stav sociálního vyloučení značné části populace českých Rómů (zejména ztížený přístup ke vzdělání, zaměstnání a bydlení) je převážně způsoben:

- diskriminací Rómů	0/3
- přechodnými - historicky danými okolnostmi (transformace společnosti po roce 1989)	0/0
- povahou Rómů - nemají o práci a vzdělání prostě zájem	2/0
- částečně každým z uvedených důvodů	8/7

Současná politická reprezentace Rómů, která by v ČR prosazovala jejich zájmy, je:

- nedostatečná - stát by s tím měl něco dělat	1/4
- nedostatečná - Rómové by s tím něco měli dělat	7/6
- dostatečná a přiměřená	0/0
- nepotřebná - Rómové mají mít přece stejné zájmy jako my	2/0
- nepotřebná - Rómové si nezasluhují, aby někdo hájil jejich zájmy	0/0

6.2. Názory účastníků

Účastníci workshopů konstatovali, že k překonání sociálního vyloučení slouží sociální služby a že důležité je dodržovat jejich filosofii a nezačleňovat menšinu podle představ většiny, ale stavět naopak na osobních cílech jednotlivců.

Dále zmínili rozdíl mezi integrací jako procesem, který v určitém časovém okamžiku začíná a postupně se rozvíjí a integrací jako cílovým stavem, kterého má být dosaženo.

Zmiňovány byly dále (především úředníky) kontroverzní strategie, které sociálně vyloučení Rómové používají jako reakci na svou situaci. Zejména přežívání na dávkách a s tím související vysoká porodnost, která romským rodičům určitý sociální standard zajistí. Stát de facto podporuje tyto způsoby řešení, protože skrze jím zavedený demotivující dávkový systém se život prací této skupině Rómů stejně nevyplácí. Pokud již Rómové o práci skutečně usilují, zaměstnavatelé bývají nedůvěřiví, vyplatilo by se proto mít pro ně připraveny reference o osvědčených romských uchazečích o zaměstnání, pracovat se zaměstnavateli dlouhodoběji např. prostřednictvím NNO, které na rozdíl od ÚP mohou podporu státu díky své znalosti terénu lépe zacílit.

Zároveň je sociální vyloučení Rómů bohužel ekonomicky výhodné pro lichváře, kteří se na tomto neutěšeném stavu přizívují (v podstatě jde o právnické osoby, které promyšleně půjčují

přávě Rómům a z jejich sociálních dávek jistěných státem si strhávají platby svých vysoko úročených půjček).

Sociální vyloučení se konstituuje především v oblasti práce, bydlení a vzdělání (které není u části Rómů uznávanou hodnotou), problémem nejen v Děčíně je chybějící mezirezortní spolupráce, malá informovanost veřejnosti a spíše negativní zájem politiků o řešení této problematiky. Obzvláště samosprávy, které by měly bezprostředně situaci svých občanů řešit, nejsou ničím k aktivní politice tlačeny (např. umisťování - nejen romských - dětí do ústavů a následnou drahou a neefektivní péči hradí stát, ne obce).

Účastníci workshopu dále navrhli zprostředkovat zkušenost vzdělaných a úspěšných Rómů sociálně vyloučeným Rómům, kteří jsou vůči budoucnosti a významu vlastního úsilí skeptičtí.

Dále je třeba zvýšit informování a vzdělávání veřejných činitelů (učitelů, úředníků, politiků). Bylo konstatováno, že v tomto ohledu mají nezastupitelnou úlohu NNO. Měly by začít „obtěžovat“ své obce s konkrétními žádostmi o řešení.

Z výsledků ankety, která proběhla během workshopu, vyplynulo, že:

- většina úředníků (80%) i zástupců NNO (70%) považuje za příčiny stavu sociálního vyloučení Rómů souběžně jejich diskriminaci, povahu ale i historicky dané okolnosti,

- současnou politickou reprezentaci Rómů, která by v ČR prosazovala zájmy Rómů, považuje za nedostatečnou 70% úředníků a 60% zástupců NNO a současně se respondenti domnívají, že by s tím Rómové něco měli dělat.

6.3. Události, komentáře: Romano hangos Ročník 8, číslo 11 – Drobničky

„Praha – Podle průzkumu agentury STEM má přes dvě třetiny Čechů k Rómům nejméně pozitivní postoj. Rómské sousedy by sneslo jen 11 procent, tři čtvrtiny odmítají, že by se v ČR mělo věnovat více pozornosti právům Rómů. Pouze pět procent lidí k nim má velmi dobrý vztah...“

Otázky k diskusi:

Na jaké úrovni a jakými způsoby by mělo v ČR dojít k potírání rasismu?
Je česká společnost xenofobní?

IV.

PRÁVNÍ NÁSTROJE OBRANY PROTI DISKRIMINACI

Tato část publikace toliko shrnuje již publikované práce zabývající se touto problematikou. Protože právní nástroje jsou z hlediska obrany proti diskriminaci zásadní, považovali jsme za vhodné toto shrnutí do publikace zahrnout, aniž bychom si při tom kladli za cíl přinést k této problematice cokoli nového či originálního. Zejména jsme vycházeli z řazení nástrojů obrany proti diskriminaci obsaženého z v tomto směru vyčerpávající publikace Diskriminace – manuál pro pracovníky institucí, kterou v roce 2006 vydala Poradna pro občanství / Občanská lidská práva (publikace je dostupná např. na www.diskriminace.cz).

Navíc v době vydání této publikace Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR pojednává tzv. antidiskriminační zákon, tj. normu, která má za cíl upravit problematiku diskriminace komplexně. Pokud tento zákon bude přijat a vstoupí v účinnost, nástroje obrany proti diskriminaci zde popisované budou modifikovány.

1. SMÍRNÉ ŘEŠENÍ

2. STÍŽNOSTI A PODNĚTY KONTROLNÍM ORGÁNŮM

3. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV - OMBUDSMAN

4. OZNÁMENÍ PŘESTUPKU A TRESTNÍHO ČINU

5. SOUDNÍ OCHRANA

6. ANTIDISKRIMINANČNÍ ÚPRAVA EVROPSKÉ UNIE

7. VYBRANÁ VNITROSTÁTNÍ ÚPRAVA

8. VYBRANÁ MEZINÁRODNÍ ÚPRAVA

1. Smírné řešení

1.1 Smír

Nejúčinnější obranou proti diskriminaci je upozornit na nevhodné chování přímo osobu, která se diskriminace dopustila. Řešení formou mimosoudního smíru nabízí řadu výhod, zejména pak prostor pro vzájemnou dohodu bez zásahu třetích osob. Pro smírné řešení nejsou předepsá-

ny formální náležitosti, je však vhodné o smíru pořádně písemný záznam. Návrh na smír je rovněž vhodné podat písemnou formou doporučeným dopisem. Písemná forma mimosoudního smíru není třeba tam, kde lze očekávat vyřešení věci ústní domluvou.

1.2 Mediace

V případě, kdy je z nejrůznějších důvodů komunikace mezi stranami sporu narušena, je vhodné přibrat třetí nezávislou osobu z řad např. advokátů nebo poradců (vhodné vyhledat např. přes Asociaci mediátorů ČR – www.amer.cz), která věc objektivně posoudí a navrhne

řešení. Mediátor tedy funguje jako prostředník k dosažení dohody mezi spornými stranami, mezi výhody mediace patří nižší náklady a vyšší rychlost oproti soudnímu řízení a dále nalezení takového řešení, které vyhovuje oběma stranám.

2. Stížnosti a podněty kontrolním orgánům

Stížnosti se zpravidla podávají *nadřízenému orgánu, který musí konat* z úřední povinnosti, jakmile se dozví o diskriminaci. Sankcí je nejčastěji pokuta, zrušení diskriminačního aktu nebo zákaz činnosti. Stížnosti se podávají doporučeně, případně s přílohou plnou mocí právního zástupce.

Stížnosti jsou obecně vhodnou první formou upozornění na porušení práv vzhledem ke své formální nenáročnosti. Není třeba právní zastoupení, stížnost se zpravidla podává formou

doporučeného dopisu, ve kterém se běžnou mluvou vylíčí důvod a okolnosti stížnosti. V důsledku stížnosti zpravidla dotčený orgán provede kontrolu v oblasti, ve které jsou namítány nedostatky, a podle zjištěných skutečností reaguje nápravnými opatřeními, do kterých patří mimo jiné v závažných věcech také disciplinární řízení se zaměstnanci nebo členy. Citace jednotlivých paragrafů uvedených v textu naleznete v 7. a 8. kapitole této části publikace.

2.1 Stížnost na diskriminaci v zaměstnání

Přestupky a správní delikty v oblasti zaměstnanosti projednávají *Inspektoráty práce* zřízené pro jednotlivé kraje. Odvolacím orgánem je *Státní úřad inspekce práce* se sídlem v Opavě. Přestupky se projednávají dle přestupkového zákona, proto pozor na jednoletou promlčecí dobu přestupku.

Před vznikem zam. poměru:

- dle zákona o zaměstnanosti (§4),
- poruší-li zaměstnavatel zákaz diskriminace, je to kvalifikováno jako přestupek (§139, u fyzické osoby), nebo jako správní delikt (§140, u právnické osoby),

- v obou případech hrozí pokuta až do 1 milionu Kč.

V době trvání zam. poměru:

- dle zákoníku práce (§16),
- poruší-li zaměstnavatel zákaz diskriminace, je to v zákoně o inspekci práce 251/2005 Sb. kvalifikováno jako přestupek (§11, u fyzické osoby), nebo jako správní delikt (§24, u právnické osoby),
- v obou případech hrozí pokuta do 400.000,- Kč,
- pokud jde o nerovné zacházení v odměňování, je sankce dle zákona o inspekci práce dle §13 a §26 až 500.000,- Kč.

2.2 Stížnost na diskriminaci ve školství

Stížnosti se podávají u *inspektorátů České školní inspekce* (zřízené při krajích) dle §174 školského zákona. Odvolacím orgánem je Ústředí české školní inspekce v Praze.

- inspektorát nařídí opatření k nápravě
- není-li opatření přijato, lze podat oznámení o přestupku např. na ředitele školy

Je rovněž možné podat stížnost zřizovatelům školy, tzn. *školskému odboru obecního nebo krajského úřadu*.

Výjimku tvoří vysoké školy, které nespádají pod kontrolní pravomoc České školní inspekce. V případě porušení zákazu diskriminace vysokou školou je vhodné podat stížnost disciplinární komisi, je-li zřízena discipl. řádem VŠ, případně *děkanovi fakulty, nebo rektorovi VŠ*.

Sankcí pro studenta může být až vyloučení ze studia, sankcí pro vyučujícího až propuštění z pracovního poměru.

2.3 Stížnosti na diskriminaci ve zdravotnictví

Chybí speciální právní úprava, proto se zákaz diskriminace odvozuje z ústavního pořádku a mezinárodních smluv. Stížnost lze adresovat *vedoucímu pracovníkovi zdravotnického zařízení, nebo zřizovateli, kterým bývá obec nebo kraj.*

Významným kontrolním mechanismem je stížnost podaná profesním komorám, tzn. České lékařské komoře, České stomatologické komoře

a České lékárnické komoře dle §9/2 písm. a), zákona č. 220/1991 Sb.. Komory, resp. *okresní čestná rada komory* disponuje disciplinární pravomocí nad svými členy, přičemž porušení zákazu diskriminace může vyústit buď k uložení pokuty, nebo až ke zrušení členství v komoře. Odvolacím orgánem je *čestná rada komory* (celostátní orgán komory).

2.4 Stížnost na diskriminaci při poskytování zboží a služeb

Zákaz diskriminace upravuje zákon 34/1996 Sb., o ochraně spotřebitele, v §6.

Stížnost je možné adresovat jednomu ze 7 regionálních *inspektorátů České obchodní inspekce*. Sankcí je až 50ti milionová pokuta, kterou lze uložit do 3 let ode dne porušení zákazu. Existují však oblasti, ve kterých kontrolní působnost vykonává zvláštní úřad (Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, Česká národní banka, Komise pro cenné papíry aj.). Zvláštní úpravu pak má oblast sociálních služeb, kdy kontrolu provádí, resp. stížnosti projednává *krajský úřad, nebo Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Nejzávažnější sankcí, která může být při poskytování

zboží a služeb uložena, je zrušení registrace poskytovatele.

Stížnost je podnětem ke kontrole subjektu ČOI a následnému přijetí nápravných opatření.

Z působnosti zákona o ochraně spotřebitele jsou vyjmuty některé oblasti poskytování služeb: *např. Svobodná povolání:*

- jedná se např. o advokáty, notáře, daňové poradce, auditory aj. Zákaz diskriminace v těchto oblastech nebývá přímo upraven, ale vyplývá z etického kodexu jednotlivých profesí. Tyto profese podléhají disciplinární pravomoci *jednotlivých komor* (České advokátní komory atd.)

2.5 Stížnosti ve správním řízení

Diskriminační povaha rozhodnutí vydaného v souladu se zákonným procesním mechanismem je důvodem pro jeho zrušení nebo změnu. Vedle stížností zákon (z.č. 500/2004 Sb., Správní řád) upravuje standardní postupy pro uplatnění svých práv ve správním řízení, a to jsou:

- právo vyjadřovat se ke všem skutečnostem (§36),
- právo namítat podjatost (§14),
- právo na ochranu před nečinností (§80),
- právo na odvolání – do 15ti dnů od doručení rozhodnutí (§81),
- právo na přezkumné řízení – do 15ti měsíců od pr. moci rozh.(§94 a násl.),

- právo na obnovu řízení – vyjdou-li najevo nové skutečnosti (§100).

Stížnost proti nevhodnému chování úředních osob a proti postupu správního orgánu je upravena v §175 správního řádu. Stížnost se podává *u orgánu, proti kterému směřuje*. Stížnost musí být vyřízena do 60ti dnů a v této lhůtě musí být stěžovatel vyrozuměn o učiněných opatřeních, požádal-li o to. Není-li stěžovatel spokojen s výsledkem, může požádat nadřízený orgán o přešetření stížnosti.

2.6 Stížnosti v řízení před soudem

- procesní prostředky jsou obdobné jako ve správním řízení,
- proti nečinnosti se lze bránit dle §174a zákona o soudech a soudcích (určení lhůty k provedení úkonu),
- pravomocná rozhodnutí lze přezkoumávat jen v rámci dovolání, obnovy řízení nebo ústavní stížnosti.

Na soudce si lze stěžovat pouze ze 3 důvodů: z důvodu průtahů řízení, nevhodného chování a narušování důstojnosti řízení před soudem. Stížnosti se podávají **předsedovi příslušného soudu**, případně (jde-li o stížnost proti předsedovi soudu) **předsedovi nadřízeného soudu**. Přezkoumání stížnosti lze žádat u krajského soudu, případně u Ministerstva spravedlnosti.

2.7 Běžné stížnosti mimo správní nebo soudní řízení

Proti správním orgánům mimo správní řízení a proti dalším veřejným subjektům se stížnosti podávají **k nadřízenému osobě, proti které stížnost směřuje, případně jejímu zřizovateli**. Pokud stížnost směřuje proti celé instituci, podává se nadřízenému orgánu této instituce.

- Veřejné podniky a ústavy (kulturní a sportovní střediska, zařízení sociálních služeb apod.) zpravidla bývají zřizovány obcí nebo krajem, stížnost na jejich činnost je proto vhodné směřovat přímo na **obecní nebo krajský úřad**.

2.8 Obrana proti diskriminačním právním předpisům

- **Zákonné a podzákonné právní předpisy, které jsou diskriminační, může v rámci řízení o ústavní stížnosti, nebo na základě přímého návrhu oprávněných osob (§64 zák. o Ústavním soudu) zrušit Ústavní soud.**
- Jde-li o vyhlášku obce nebo kraje, může Ministerstvo vnitra před rozhodnutím Ústavního soudu pozastavit účinnost vyhlášky.

Pro stížnosti k Ústavnímu soudu samozřejmě neplatí to, co bylo shora uvedeno v obecné charakteristice stížností. Stížnost k Ústavnímu soudu se svou povahou blíží k soudní žalobě.

Vzhledem k náročnosti na sepsání a dalšího řízení ve věci, musí být stěžovatel v řízení před Ústavním soudem zastoupen advokátem, je proto vhodné nechat advokáta, aby sám sepsal stížnost a měl tak přehled o věci a vliv na věc od samého počátku.

- Dozor nad obcemi vykonává **krajský úřad**, dozor nad kraji vykonávají **věcně příslušná ministerstva**.
- V rámci dozoru lze pozastavit účinnost sporného rozhodnutí obce nebo kraje.

2.9 Právo petiční

Zákon o právu petičním (z.č. 85/1990 Sb.) dává každému možnost obracet se na orgány státní správy a samosprávy s žádostmi a návrhy, tedy s peticemi. Orgán, vůči kterému je petice podána, je povinen do 30ti dnů uvést své stanovisko k petici. Neodpoví-li orgán, kterému byla petice do-

ručena v této lhůtě, je vhodné jej písemně vyzvat k odpovědi, pokud ani přes písemnou výzvu orgán neodpoví, nabízí se medializace celé věci, nebo podání stížnosti ombudsmanovi, jakožto účinné kontrolní mechanismy.

3. Veřejný ochránce práv - ombudsman

Institut veřejného ochránce práv upravuje zákon č. 349/1999 Sb. o veřejném ochránci práv. Veřejný ochránce práv sídlí v **Brně** a v jeho pravomoci je kontrola řady orgánů, a to zejména:

- správních úřadů,
- obcí a krajů při výkonu veřejné správy,
- zařízení, v nichž je omezena lidská svoboda (výkon vazby, trestu, ochranných opatření, ústavní výchova nebo ochranná výchova).

Působnost ombudsmana se nevztahuje na:

- soudy,
- orgány činné v trestním řízení.

Ombudsman může navrhnout zejména tato opatření k nápravě:

- zahájení řízení o přezkoumání rozhodnutí,

úkonu nebo postupu úřadu, lze-li je zahájit z úřední moci,

- provedení úkonů k odstranění nečinnosti,
- zahájení disciplinárního nebo obdobného řízení,
- zahájení stíhání pro trestný čin, přešupek nebo jiný správní delikt,
- poskytnutí náhrady škody nebo uplatnění nároku na náhradu škody.

Ombudsman na základě písemného podnětu, který může být zcela neformální, vydá stanovisko, ve kterém navrhne způsob nápravy. Dotčený úřad je ombudsmanovi povinen sdělit, jaká opatření přijal. Nebude-li opatření dostatečné, je ombudsman oprávněn informovat o tom nadřízený úřad a veřejnost.

4. Oznámení přestupku a trestného činu

4.1 Oznámení přestupku

Obecně platí, že přestupkem je zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně o přestupcích (200/1990 Sb.) nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt, postižitelný podle zvláštních (jiných) právních předpisů anebo o trestný čin. Naplní-li skutek zároveň znaky přestupku i trestného činu, posuzuje se vždy jako trestný čin.

Diskriminace je přestupek proti občanskému

soužití dle § 49/1, písm. e) zákona o přestupcích.

- podává se u **obecního úřadu obcí s rozšířenou působností, nebo u Policie ČR,**
- sankcí je pokuta až 5000,- Kč dle závažnosti,
- zákon přiznává nárok na vyrozumění oznamovatele do 30ti dnů od oznámení, požádá-li o něj.

Účastníkem řízení se však stává poškozený pouze tehdy, byla-li mu způsobena majetková škoda.

4.2 Trestní oznámení

Diskriminace je upravená v trestním zákoně, trestné činy lze rozdělit do dvou skupin:

1. Trestné činy výhradně rasové - rasový prvek je prvkem základní skutkové podstaty.
 - §198 hanobení národa etnické skupiny, rasy a přesvědčení,
 - §198a podněcování k nenávisti vůči skupině nebo k omezování jejich práv a svobod,
 - §260 podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka,
 - §261 veřejné projevy sympatií k hnutím dle §260.
2. Trestné činy, které mají rasový prvek v kvalifikované skutkové podstatě, tzn. na základě rasového prvku je trestný čin přísněji trestný.
 - §196 odst. 2 a 3 vyhrožování,
 - §219 odst. 2 písm. g) vražda,
 - §221 odst. 2 písm. b) ublížení na zdraví,
 - §222 odst. 2 písm. b) těžká újma na zdraví,
 - §235 odst. 2 písm. f) vydírání,
 - §257 odst. 2 písm. b) poškozování cizí věci.

Trestní oznámení se podává písemně nebo ústně do protokolu u Policie ČR nebo Státního zastupitelství (z praxe se však doporučuje u Státního zastupitelství, a to z důvodu větší zkušenosti státních zastupitelů ve věcech diskriminace, která je relativně složitým právním institutem). Zákon přiznává oznamovateli nárok na vyrozumění do 30ti dnů od oznámení, požádá-li o něj. Řízení se vede, až na zákonné výjimky, veřejně; rozsudek se vyhláší veřejně vždy. Významná je role rozsudku na působení na veřejnost společenským odsouzením trestného činu. Jsme-li v řízení poškozeným, máme poměrně široká práva pro hájení svých zájmů (§43-49 Tr. řádu). Na rozdíl od přestupkového řízení, je účastníkem řízení (poškozeným) i osoba, které vznikla protiprávním jednáním nejenom majetková, ale i nemajetková škoda nebo jiná škoda (§43 Tr. řádu).

5. Soudní ochrana

Uplatnění práv porušených diskriminačním jednáním soudní cestou je prostředek, který se doporučuje využít až v případě, že selžou prostředky ostatní, zejména stížnosti a pokusy o smír nebo narovnání. Soudní spor rovněž většinou zhorší vzájemný vztah mezi stranami, což může ztížit další spolupráci.

Žaloby se podávají u *okresního soudu* (obvodního pro Prahu), s místní příslušností dle sídla žalovaného. To neplatí u žalob ve správním soudnictví a žalob na ochranu osobnosti, kdy je věcně příslušný v prvním stupni *krajský soud*.

Žaloby jsou obecně náročné na zpracování a přípravu, a proto se doporučuje v těchto věcech právní zastoupení advokátem. V některých případech (např. dovolání) je právní zastoupení povinné.

Kromě žalob dle zvláštních zákonů (tzn. jiných než občanský zákoník, viz například zákon o zaměstnanosti aj.), se lze ochrany před diskriminací domáhat *žalobou na ochranu osobnosti* dle občanského zákoníku (§11). Žaloba může mít 3 části (3 dílčí nároky):

- a) negatorní (zápůřčí) část, přicházející v úvahu tam, kde neoprávněný zásah do práva trvá nebo hrozí, kterou se domáháme, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti,
- b) restituční nárok, prostřednictvím něhož se oprávněná osoba domáhá odstranění následků neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti, tedy navrácení stavu do doby, než neoprávněný zásah nastal,
- c) nárok na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění (satisfakce), která přichází v úvahu ve dvojí podobě:
 1. jako přiměřené zadostiučinění mravní (společenské, např. omluva apod.),
 2. v případě, že se přiměřené zadostiučinění (podle § 13 odst. 1) nejví jako postačující proto, že (i) byla například ve značné míře snížena důstojnost dotčené fyzické osoby nebo (ii) byla ve značné míře snížena vážnost fyzické osoby ve společnosti, lze uplatnit nárok na náhradu nemajetkové (nehmotné) újmy v penězích.

Nehmotnou újmu se rozumí újma na životě a zdraví, cti a důstojnosti, jméně, soukromí, projevech osobní povahy, osobní svobodě, podobě

a příznivém životním prostředí. Vyčíslení nemajetkové újmy není zákonem upraveno a je na soudu, aby určil, v jaké výši se náhrada za tuto újmu přizná. Žalobce je oprávněn navrhnout výši nemajetkové újmy dle svého uvážení, vhodné přitom je vyjít z obdobných soudních rozhodnutí, což je dalším důvodem, proč by měla být oběť diskriminace zastoupena advokátem, který zpravidla mívá k dispozici příslušnou judikaturu.

Žaloba na ochranu osobnosti je univerzálním nástrojem nápravy újmy vzniklé na osobnostních právech poškozeného; vztahuje se na právo na ochranu života, zdraví a těla, práva na občanskou čest a lidskou důstojnost (především tato bývají diskriminačním chováním porušena), práva na soukromí fyzické osoby, práva na projevy osobní povahy, práva na ochranu osobní svobody, svobody pobytu a pohybu, práva na podobu a práva na příznivé životní prostředí.

Vymahatelnost rozhodnutí:

Pokračuje-li odsouzený v diskriminačním jednání po tom, co byl pravomocně odsouzen a byla mu uložena povinnost, aby se zdržel diskriminačního jednání, nebo naopak určitou činnost vykonal, a ten toto rozhodnutí nerespektuje, může mu soud dle občanského soudního řádu vyměřit pokutu až do výše 100.000,- Kč (§351 občanského soudního řádu), případně i další přiměřené pokuty. Je-li odsouzený povinen k uhrazení peněžní částky, zpravidla tomu tak bude v případě náhrady majetkové nebo nemajetkové újmy, a toto soudní rozhodnutí nerespektuje, tzn. nezaplatí, lze proti němu u soudu podat návrh na výkon rozhodnutí a tím zahájit řízení, ve kterém soud stanoví, jakým způsobem budou od odsouzeného peněžní prostředky vymoženy a nařídí výkon rozhodnutí.

Právo na zástupce a na osvobození od soudních poplatků:

Odůvodňují-li to poměry účastníka, může mu soud na žádost odpustit soudní poplatky (§138 o.s.ř.) a rovněž ustanovit zástupce v řízení; je-li to nutné nebo vhodné, tak advokáta (§30 o.s.ř.). Poplatky spojené s výkonem činnosti zástupce (advokáta) hradí v takovém případě stát. Žádost o osvobození od soudních poplatků je třeba podat včas, nejlépe zároveň s návrhem na zahájení řízení, jelikož soudní poplatky, zaplacené před rozhodnutím o osvobození, se nevracejí.

5.1 Soudní ochrana před diskriminací v přístupu k zaměstnání

Žalobou dle zákona o zaměstnanosti (z.č. 435/2004 Sb.) se lze domáhat, aby:

- bylo upuštěno od diskriminace,
- byly odstraněny následky diskriminace,
- bylo poskytnuto náležité zadostiučinění (např. omluva),
- byla nahrazena nemajetková (nehmotná) újma v penězích.

5.2 Soudní ochrana před diskriminací v zaměstnání

Žaloby lze podat dle zákoníku práce (z.č. 262/2006 Sb.):

- nároky jsou analogické zákonu o zaměstnanosti,
- došlo-li k majetkové újmě (např. nižší plat než náležel), lze podat žalobu na náhradu škody.

5.3 Soudní ochrana před diskriminací ve školství, zdravotnictví a službách

Soudní ochrany se v těchto oblastech lze domáhat dvěma žalobami:

1. Žalobou na náhradu škody (v případě hmotné újmy).
2. Žalobou na ochranu osobnosti (v případě nehmotné újmy - viz výše).

5.4 Soudní ochrana před diskriminací akty veřejné moci

Univerzální žalobou je žaloba na ochranu osobnosti dle §11 Obč. zákoníku.

Hmotnou újmu lze žalovat dle §420 Obč. zák., nebo dle zákona č. 82/1998 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.

5.5 Správní soudnictví

Žaloby se podávají proti správnímu orgánu u krajského soudu příslušného dle sídla žalovaného správního orgánu. Jde o tyto žaloby:

- žaloba proti rozhodnutí správního orgánu (§65 a násl. soudního řádu správního).

Tu může podat ten, kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen úkonem nebo rozhodnutím. Žalobou se lze domáhat zrušení rozhodnutí nebo vyslovení jeho nicotnosti. Žalobu lze podat do 2 měsíců od doručení rozhodnutí. Některé zákony však mohou stanovit lhůtu kratší. (např. zákon o pobytu cizinců):

- žaloba proti nečinnosti správního orgánu (§79 a násl. s.ř.s.),
- žaloba proti nezákonnému zásahu správního orgánu (§82 a násl. s.ř.s.),
Žalobu lze podat do 2 měsíců od zjištění zásahu, nejdéle do 2 let od zásahu.

Opravné prostředky ve správním soudnictví:

- kasační stížnost (opravný prostředek, který nahrazuje odvolání) lze podat do 2 týdnů od doručení soudního rozhodnutí. Rozhoduje Nejvyšší správní soud v Brně. Lze se domáhat zrušení rozhodnutí,
- obnova řízení připadá v úvahu v případě nových skutečností, návrh na obnovu se podává u soudu, který rozhodl v prvním stupni. Lhůta je 3 měsíce od zjištění nových skutečností, nejdéle však do 3 let. (neplatí v případě, že byl zrušen trestní rozsudek, kterým byl soud při rozhodování vázán).

6. Antidiskriminační úprava evropské unie

6.1 Právní úprava

Evropská unie se diskriminaci věnovala na základě několika článků zakládacích smluv Evropských společenství (zejména čl. 2, 3/2, 13 a čl. 141 Smlouvy o založení Evropských společenství) a přijala několik významných směrnic proti diskriminaci:

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2002/73/ES ze dne 23. září 2002 – o diskriminaci na základě pohlaví.
- Směrnici Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000) – proti diskriminaci rasové a etnické.
- Směrnici Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000) – proti diskriminaci v zaměstnání a povolání.

Tyto směrnice definovaly základní pojmosloví v oblasti diskriminace, jako je přímá a nepřímá diskriminace, obtěžování, pronásledování, pozitivní opatření atd. Dále směrnice vymezily přípustné výjimky v diskriminaci. Rovněž zavedly obecnou možnost bránit se diskriminaci před soudem, přičemž spolu s tím došlo k přesunu důkazního břemene na osobu jednající diskriminačně. Evropská unie tímto nastavila Evropský antidiskriminační standard, který v současné době v našem platném právním řádu splňuje pouze zákon o zaměstnanosti, zákoník práce a další 3 zákony v oblasti zaměstnanosti (viz. níže).

6.2 Soulad s českým právním řádem

„Míra transpozice (zakomponování) směrnic z oblasti rovného zacházení do českého právního řádu není v současné době příliš uspokojivá. Proto se jeví jako nejvhodnější řešení, aby byl vypracován jeden obecný zákon, který by se podle širokého pojetí uplatňovaného v právu ES vztahoval jednak na všechny osoby vykonávající závislou činnost (na jejich přijímání do zaměstnání či povolání, odměňování, pracovní podmínky, odbornou přípravu, postup v zaměstnání či povolání a na jejich členství a činnost v organizacích zaměstnanců nebo zaměstnavatelů nebo v některé profesní organizaci) a jednak na přístup k povolání, odborné poradenství a členství v profesních organizacích podnikajících fyzických osob. Tento zákon by měl zakazovat jak přímou, tak nepřímou diskriminaci na základě pohlaví, rasového nebo etnického původu, víry nebo světového názoru, invalidity, věku a sexuální orientace. Zakázáno by dále mělo být i sexuální a jiné obtěžování a navádění k diskriminaci...“ a dále ... „V neposlední řadě je ještě třeba uvést, že rasová směrnice 2000/43/ES a směrnice 2002/73/ES požadují zřízení zvláštního orgánu,

který bude dbát na dodržování rovného zacházení. Je rovněž nutné, aby zakotvení zákazu diskriminace bylo vynutitelné, a proto by uvedený obecný zákon měl obsahovat i ustanovení o nárocích osob zkrácených na svých právech včetně přiměřeného zadostiučinění.“⁴⁶

V současné době tedy chybí jednotná antidiskriminační úprava, jelikož návrh zákona nebyl přijat senátem a následně neprošel hlasováním v poslanecké sněmovně. Spory se především vedou o to, kdo by měl dohlížet na dodržování ustanovení zákona, a kým by byla práva zákonem vymezená chráněna. V úvahu připadají dva subjekty, a sice ombudsman anebo nově vytvořené nezávislé centrum.

Vzhledem k tomu, že antidiskriminační úpravu už měla mít Česká republika ke dni vstupu do EU, hrozí nám kvůli prodlení sankce od Evropské unie. Úpravy, které by zákon předělaly do podoby, jež bude mít šanci projít senátem a poslaneckou sněmovnou, právě probíhají a v současné době se termín, kdy by mohl být nový zákon uveden v účinnost, odhaduje na polovinu roku 2008.

⁴⁶ WHELANOVÁ Markéta, JUDr., Ph.D.: Směrnice EU o rovném zacházení, <http://www.diskriminace.cz/dt-svet/smernice.phtml> <<accessed 8.1.2008>>

Na druhou stranu je třeba uvést, že obsah antidiskriminačních směrnic EU nebyl zcela ignorován, naopak řada z ustanovení a pravidel, které směrnice zavedly, jsou již zakomponovány v našem právním řádu. Například důkazní břemeno, kterým se má prokázat, zda-li došlo či nedošlo k diskriminačnímu jednání leží na straně, která se měla dopustit diskriminačního jednání. Neprokáže-li se opak, má se za to, že k diskriminaci došlo.

Směrnice se rovněž, ať už přímo nebo nepřímo, dovolávají základních práv a svobod, zejména principu rovnosti, který je výslovně vyjádřen i v našem ústavním pořádku. Důsledným výkladem zákona a především ústavních principů

proto lze, i za současného stavu právní úpravy diskriminace, dospět ke spravedlivým rozhodnutím, která budou v souladu s požadavky směrnic. Řada věcí však skutečně zakomponována není, a tak např. není určena/vytvořena speciální osoba či instituce, která by plnila funkci ochrany před diskriminací a působila na obranu proti diskriminaci, nebo není zvláštním předpisem upravena ochrana stěžovatelů proti nepříznivým následkům jejich stížností na diskriminaci. Nedostatek speciální osoby či instituce však naštěstí dohánějí instituce občanské společnosti, zejména zájmová sdružení a neziskové organizace, které pomáhají potřebným při uplatňování jejich práv a svobod.

7. Vybraná vnitrostátní úprava

7.1 Ústavní pořádek

1. Listina základních práv a svobod (zák. č. 2/1993 Sb.)

čl. 1: „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“

čl. 3 odst. 1: „Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“

čl. 24: „Příslušnost ke kterékoli národnostní nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu.“

2. Ústava České republiky (zák. č. 1/1993)

čl. 1 odst. 1: „Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na účtě k právům a svobodám člověka a občana.“

Zásada rovnosti, a z ní vyplývající nepřipustnost diskriminace, je jednou ze stěžejních zásad demokratického právního státu. Ústava rovněž zaručuje jednotlivcům všechna práva vyplývající z mezinárodních smluv, kterými je ČR vázána. (viz čl. 1.)

7.2 Občanské právo

Občanský zákoník

– ochrana osobnosti §11 až §16

Zák. č. 40/1964 Sb.: §11: „Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.“

§ 13: „(1) Fyzická osoba má právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění. (2) Pokud by se nejevilo postačujícím zadostiučinění podle odstavce 1/ zejména proto, že byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti, má fyzická osoba též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích. (3) Výši náhrady podle odstavce 2/ určí soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo.“

– náhrada škody dle §420

„(1) Každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti.

(2) Škoda je způsobena právnickou osobou, anebo fyzickou osobou, když byla způsobena při jejich činnosti těmi, které k této činnosti použili. Tyto osoby samy za škodu takto způsobenou podle tohoto zákona neodpovídají; jejich odpovědnost podle pracovněprávních předpisů není tím dotčena.

(3) Odpovědnosti se zproští ten, kdo prokáže, že škodu nezavinil.“

Občanský soudní řád

– § 351 pokuty

„(1) Ukládá-li vykonávané rozhodnutí jinou povinnost, uloží soud za porušení této povinnosti povinnému pokutu až do výše 100 000 Kč. Nesplní-li povinný ani poté vykonávané rozhodnutí, ukládá mu soud na návrh oprávněného další přiměřené pokuty, dokud výkon rozhodnutí nebude zastaven. Pokuty připadají státu (2) Zaplacením pokut se povinný nezproštuje odpovědností za škodu.“

– § 30 zastoupení

„(1) Účastníku, u něhož jsou předpoklady, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků (§ 138), předseda senátu ustanoví na jeho žádost zástupce, jestliže je to třeba k ochraně jeho zájmů. O tom, že může tuto žádost podat, je předseda senátu povinen účastníka poučit.

(2) Vyžaduje-li to ochrana zájmů účastníka nebo jde-li o ustanovení zástupce pro řízení, v němž je povinné zastoupení advokátem (notářem), ustanoví mu předseda senátu v případě uvedeném v odstavci 1 zástupce z řad advokátů.“

- §138 osvobození od soudních poplatků

„(1) Na návrh může předseda senátu přiznat účastníkovi zcela nebo zčásti osvobození od soudních poplatků, odůvodňují-li to poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. Nerozhodne-li předseda senátu jinak, vztahuje se osvobození na celé řízení a má i zpětnou účinnost; poplatky zaplacené před rozhodnutím o osvobození se však nevracejí.“

(2) Přiznané osvobození předseda senátu kdykoli za řízení odejme, popřípadě i se zpětnou účinností, jestliže se do pravomocného skončení řízení ukáže, že poměry účastníka osvobození neodůvodňují, popřípadě neodůvodňovaly.

(3) Byl-li účastník osvobozenému od soudních poplatků ustanoven zástupce, vztahuje se osvobození v rozsahu, v jakém bylo přiznáno, i na hotové výdaje zástupce a na odměnu za zastupování.“

7.3 Trestní právo

Diskriminace sama o sobě není trestným činem, ovšem trestní zákon (z.č. 140/1961 Sb.) obsahuje několik trestných činů, které mohou vyplývat z diskriminačního jednání:

1. Trestný čin Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci - § 196 odst.

„(2) Kdo užije násilí proti skupině obyvatelů nebo jednotlivci nebo jim vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu pro jejich politické přesvědčení, národnost, příslušnost k etnické skupině, rasu, vyznání nebo proto, že jsou bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta. atd.“

2. Hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení - §198

„(1) Kdo veřejně hanobí
a) některý národ, jeho jazyk, některou etnickou skupinu nebo rasu, nebo
b) skupinu obyvatelů republiky pro jejich politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. atd.“

3. Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod - §198a

„(1) Kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, etnické skupině, rase, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. atd.“

4. Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka - §260, §261 a §261a

„(1) Kdo podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka nebo hlásá národnostní, rasovou, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let. atd.“,

„Kdo veřejně projevuje sympatie k hnutí uvedenému v § 260, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“,

„Kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo jiné zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“

5. Vražda dle §219 odst. 2 písm. g)

„(1) Kdo jiného úmyslně usmrtí...“

(2) Odnětím svobody na dvanáct až patnáct let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1... g) na jiném pro jeho rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání...“

6. Ublížení na zdraví §221 odst. 2 písm. b)

„(1) Kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví...“

(2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán... b) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání...“

7. Těžká újma na zdraví §222 odst 2 písm. b)

(1) Kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán...“

(2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán... b) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho politické přesvědčení,

národnost, příslušnost k etnické skupině, rasu, vyznání nebo proto, že je bez vyznání.“

8. Vydírání §235 odst 2 písm. f)

„(1) Kdo jiného násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl

(2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán... f) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání.“

9. Poškození cizí věci §257 odst. 2 písm. b)

„(1) Kdo zničí, poškodí nebo učiní neupotřebitelnou cizí věc a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

(2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán... b) spáchá-li takový čin na věci jiného pro jeho rasu, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání“

10. Vybraná úprava poškozeného - § 43 Trestního řádu

„(1) Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda (poškozený), má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů (§ 65), zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit.

(2) Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.

(3) Poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena, je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit tuto škodu. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2). Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje.

(4) Poškozený se může rovněž výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení vzdát procesních práv, které mu tento zákon jako poškozenému přiznává.“

7.4 Přestupkový zákon

Určitou veřejnoprávní ochranu před diskriminací poskytuje též přestupkový zákon (z.č. 200/1990 Sb.)

Přestupky proti občanskému soužití - §49 odst. 1, písm. e)

„(1) Přestupku se dopustí ten, kdo e) působí jinému újmu pro jeho příslušnost k národnostní menšině nebo pro jeho etnický původ, pro jeho

rasu, barvu pleti, pohlaví, sexuální orientaci, jazyk, víru nebo náboženství, pro jeho politické nebo jiné smýšlení, členství nebo činnost v politických stranách nebo politických hnutích, odborových organizacích nebo jiných sdruženích, pro jeho sociální původ, majetek, rod, zdravotní stav anebo pro jeho stav manželský nebo rodinný.“

7.5 Pracovní právní předpisy

Zákoník práce- §13, §16, §17, §279 a §319

Zákoník práce (z.č. 262/2006 Sb.) upravuje problematiku diskriminace ve své hlavě IV. Základem je obecná zásada uvedená v §16 odst. 1: „(1) Zaměstnavatelé jsou povinni zajišťovat rovné zacházení se všemi zaměstnanci, pokud jde o jejich pracovní podmínky, odměňování za práci a o poskytování jiných peněžitých plnění a plnění

peněžitě hodnoty, o odbornou přípravu a o příležitost dosáhnout funkčního nebo jiného postupu v zaměstnání.

V §17 zákoník práce předvídá budoucí právní úpravu diskriminace a odkazuje na prozatím neexistující právní předpis: „Právní prostředky ochrany před diskriminací v pracovněprávních vztazích upravuje zvláštní právní předpis.“

Zákon o zaměstnanosti - §4, §137, §139 a §140

Zákon o zaměstnanosti (z.č. 435/2004 Sb.) ve svém §4 odst. 1-12 upravuje dosti podrobně problematiku diskriminace při uplatňování práva na zaměstnání. Základní zásady stanoví první 2 odstavce: „(1) Účastníci právních vztahů podle § 3 odst. 1 písm. a), c) a d) jsou povinni zajišťovat rovné zacházení se všemi fyzickými osobami uplatňujícími právo na zaměstnání; za nerovné zacházení se nepovažuje rozlišování, které stanoví tento zákon nebo zvláštní právní předpis.

(2) Při uplatňování práva na zaměstnání je zakázána přímá i nepřímá diskriminace z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství či víry, majetku, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině, politického nebo jiného smýšlení, členství a činnosti v politických stranách nebo politických hnutích, v odborových organizacích nebo organizacích zaměstnavatelů; diskriminace z důvodu těhotenství nebo mateřství se považuje za diskriminaci z důvodu pohlaví. Za diskriminaci se považuje i jednání zahrnující podněcování, navádění nebo vyvolávání nátlaku směřujícího k diskriminaci.“

V §139 a §140 jsou upraveny přestupky, kterých se může fyzická nebo právnická osoba dopustit porušením zákazu diskriminace: „(1) Fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že a) poruší zákaz diskriminace nebo nezajistí rovné zacházení podle tohoto zákona“ a „(1) Právnická osoba se správního deliktu dopustí tím, že a) poruší zákaz diskriminace nebo nezajistí rovné zacházení podle tohoto zákona“.

Další zákony v oblasti zaměstnanosti:

Služební zákon (z.č. 218/2002 Sb.) §80: „(1) Služební úřad je povinen zajišťovat rovné zacházení se všemi státními zaměstnanci, pokud jde o jejich podmínky výkonu služby, odměňování a jiná plnění peněžité hodnoty, vzdělávání a příležitost dosáhnout postupu ve službě, nestanoví-li zákon jinak. Před vznikem pracovního poměru k přípravě na službu se rovné zacházení řídí § 28 větou třetí zákoníku práce.

(2) V služebních vztazích podle tohoto zákona je zakázána jakákoliv diskriminace státních zaměstnanců z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, jazyka, víry a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, členství nebo činnosti v politických stranách nebo politických

hnutích, odborových organizacích a jiných sdruženích, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu, zdravotního stavu, věku, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině. Je zakázáno i takové jednání, které diskriminuje nikoliv přímo, ale až ve svých důsledcích.“

Účinnost tohoto zákona je však odložena až na 1. 1. 2009.

Zákon o vojácích z povolání (z.č. 221/1999 Sb.) - § 2, odst. 3: „(3) Služební orgány jsou povinny zajišťovat rovný přístup a rovné zacházení se všemi uchazeči o povolání do služebního poměru (dále jen „uchazeč“) a se všemi vojáky při vytváření podmínek výkonu služby, zejména pokud jde o odbornou přípravu a dosažení služebního postupu, odměňování, jiná peněžitá plnění a plnění peněžité hodnoty. Je zakázána diskriminace uchazečů a vojáků z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu, manželského a rodinného stavu a povinností k rodině, těhotenství nebo mateřství anebo proto, že vojákyně kojí. Je zakázáno i takové jednání služebních orgánů, které diskriminuje nikoliv přímo, ale až ve svých důsledcích. Za takové jednání se považuje i navádění k diskriminaci. Za diskriminaci se nepovažují případy, kdy je pro odlišné zacházení věcný důvod spočívající v povaze služby, kterou voják vykonává, a který je pro výkon této služby nezbytný.“

Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů (z.č. 361/2003 Sb.) §16: “(4) Přijetí občana do služebního poměru nelze odepřít z důvodu věku, rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, víry a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině, jakož i z důvodu členství v odborových organizacích a jiných sdruženích s výjimkou případů, které stanovuje tento zákon nebo zvláštní právní předpis. Tyto výjimky se nepovažují za diskriminaci. Zakazuje se i takové jednání bezpečnostního sboru, které diskriminuje občana nikoliv přímo, ale až ve svých důsledcích. Za takové jednání se považuje i navádění k diskriminaci.“

§77: „(2) Ve služebním poměru je zakázána přímá i nepřímá diskriminace z důvodů pohlaví, sexuální orientace, jazyka, náboženského vyznání

nebo víry, politického nebo jiného smýšlení, členství v odborových organizacích a jiných sdruženích, majetku, rodu, rasy, barvy pleti, národnosti, etnického nebo sociálního původu, věku, těhotenství a mateřství, manželského a rodinného stavu, povinností k rodině. Obtěžování a sexuální obtěžování se považuje za formu diskriminace; za diskriminaci se považuje i jednání zahrnující

podněcování, navádění anebo vyvolávání nátlaku směřujícího k diskriminaci.“

Je vhodné podotknout, pro představu, jak by měla vypadat budoucí úprava v jiných oblastech, že tyto pracovněprávní zákony již splňují požadavky antidiskriminačních směrnic EU (Evropský antidiskriminační standard).

7.6 Služby

Zákon o ochraně spotřebitele - § 6

Zák.č. 634/1992 Sb.: „Prodávající se nesmí při prodeji výrobků a poskytování služeb chovat v rozporu s dobrými mravy; zejména nesmí žádným způsobem spotřebitele diskriminovat.“

Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání - §48

Zákon č. 231/2001 Sb.: „(1) Provozovatelé vysílání jsou povinni nezařazovat do vysílání: ... j) reklamy a teleshopping útočící na víru a náboženství nebo politické či jiné smýšlení, k) reklamy a teleshopping obsahující diskriminaci na základě pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, národního nebo sociálního původu, anebo příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině.“

Zákon o penzijním připojištění se státním příspěvkem atd. - § 2a

Zákon č. 42/1994 Sb.: „V penzijním připojištění je zakázána diskriminace účastníků zejména z důvodů pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu, zdravotního stavu nebo věku. Za diskriminaci z důvodu pohlaví se nepovažuje, jestliže se pro účely výpočtu výše penze použijí údaje uvedené v úmrtnostních tabulkách zvlášť pro muže a zvlášť pro ženy.“

7.7 Školství

Školský zákon - §2

Zák.č. 561/2004 Sb.: „(1) Vzdělávání je založeno na zásadách: a) rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez

jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana.“

7.8 Správní právo

Soudní řád správní:

§35 odst. 4: Soudní řád správní (z. č. 150/2002 Sb.) zde předjímá zvláštní právní úpravu právnických osob povolaných k obraně před diskriminací, která ještě neexistuje. „(4) Domáhá-li se soudní ochrany účastník, který tvrdí, že došlo správním orgánem k jeho diskriminaci z důvodu pohlaví, národního, sociálního nebo rasového původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině,

barvy pleti, jazyka, náboženství, víry, světového názoru, politického nebo jiného smýšlení, zdravotního postižení, věku, majetku, rodu nebo jiného postavení, anebo sexuální orientace, může být zastoupen též právnickou osobou, vzniklou na základě zvláštního zákona, 6) k jejímž činnostem, uvedeným ve stanovách, patří ochrana před takovou diskriminací. Za právnickou osobu jedná k tomu pověřený její zaměstnanec nebo člen.“

§65 – žaloba proti rozhodnutí spr. org.:

„(1) Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen přímo nebo v důsledku porušení svých práv v předcházejícím řízení úkonem správního orgánu, jímž se zakládají, mění, ruší nebo závazně určují jeho práva nebo povinnosti, (dále jen „rozhodnutí“), může se žalobou domáhat zrušení takového rozhodnutí, popřípadě vyslovení jeho nicotnosti, nestanoví-li tento nebo zvláštní zákon jinak.“

(2) Žalobu proti rozhodnutí správního orgánu může podat i účastník řízení před správním orgánem, který není k žalobě oprávněn podle odstavce 1, tvrdí-li, že postupem správního orgánu byl zkrácen na právech, která jemu přísluší, takovým způsobem, že to mohlo mít za následek nezákonné rozhodnutí.

(3) Rozhodl-li správní orgán o uložení trestu za správní delikt, může se ten, jemuž byl takový trest uložen, žalobou domáhat též upuštění od něj nebo jeho snížení v mezích zákonem dovolených.“

§79 – žaloba proti nečinnosti spr. org.:

„(1) Ten, kdo bezvýsledně vyčerpал prostředky, které procesní předpis platný pro řízení u správního orgánu stanoví k jeho ochraně proti nečinnosti správního orgánu, může se žalobou domáhat, aby soud uložil správnímu orgánu povinnost vydat rozhodnutí ve věci samé nebo osvědčení. To neplatí, spojuje-li zvláštní zákon s nečinností správního orgánu fikci, že bylo vydáno rozhodnutí o určitém obsahu nebo jiný právní důsledek.“

(2) Žalovaným je správní orgán, který podle žalobního tvrzení má povinnost vydat rozhodnutí nebo osvědčení.“

§82 – žaloba proti nezákonnému zásahu spr. org.:

„Každý, kdo tvrdí, že byl přímo zkrácen na svých právech nezákonným zásahem, pokynem nebo donucením (dále jen „zásah“) správního orgánu, který není rozhodnutím, a byl za-

měřen přímo proti němu nebo v jeho důsledku bylo proti němu přímo zasaženo, může se žalobou u soudu domáhat ochrany proti němu, trvá-li takový zásah nebo jeho důsledky anebo hrozí-li jeho opakování.“

Správní řád

§175 – stížnosti

„(1) Dotčené osoby mají právo obracet se na správní orgány se stížnostmi proti nevhodnému chování úředních osob nebo proti postupu správního orgánu, neposkytuje-li tento zákon jiný prostředek ochrany.“

(2) Podání stížnosti nesmí být stěžovateli na újmu; odpovědnost za trestný čin nebo správní delikt není tímto ustanovením dotčena.

(3) Stížnost lze podat písemně nebo ústně; je-li podána ústně stížnost, kterou nelze ihned vyřídit, sepíše o ní správní orgán písemný záznam.

(4) Stížnost se podává u toho správního orgánu, který vede řízení. Tento správní orgán je povinen prošetřit skutečnosti ve stížnosti uvedené. Považuje-li to za vhodné, vyslechne stěžovatele, osoby, proti nimž stížnost směřuje, popřípadě další osoby, které mohou přispět k objasnění věci.

(5) Stížnost musí být vyřízena do 60 dnů ode dne jejího doručení správnímu orgánu příslušnému k jejímu vyřízení. O vyřízení stížnosti musí být stěžovatel v této lhůtě vyrozuměn. Stanovenou lhůtu lze překročit jen tehdy, nelze-li v jejím průběhu zajistit podklady potřebné pro vyřízení stížnosti.

(6) Byla-li stížnost shledána důvodnou nebo částečně důvodnou, je správní orgán povinen bezodkladně učinit nezbytná opatření k nápravě. O výsledku šetření a opatřeních přijatých k nápravě se učiní záznam do spisu; stěžovatel bude vyrozuměn jen tehdy, jestliže o to požádal.

(7) Má-li stěžovatel za to, že stížnost, kterou podal u příslušného správního orgánu, nebyla řádně vyřízena, může požádat nadřízený správní orgán, aby přešetřil způsob vyřízení stížnosti.“

7.9 Sdružovací právo

Zákon o sdružování občanů - §4

Zák.č. 83/1990 Sb.: „Nejsou dovolena sdružování a) jejichž cílem je popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické

nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení, rozněcovat nenávisť a nesnášenlivost z těchto důvodů, podporovat násilí, anebo jinak porušovat ústavu a zákony“

8. Vybraná mezinárodní úprava

8.1 Smlouvy přiznávající určitý katalog práv (např. zákl. lidských práv)

1. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (článek 3 a článek 14).
2. Protokol č. 12 této úmluvy (dosud nebyl ČR ratifikován).
3. Revidovaná Evropská sociální charta (čl. E).
4. Mezinárodní pakt o občanských a sociálních právech.
5. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.).
6. Úmluva o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahr. věcí č. 104/1991 Sb.).
7. Úmluva Mezinárodní organizace práce o zákatu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce (sbírka mezinár. smluv č. 90/2002).

Tyto mezinárodní právní akty jsou přímo aplikovatelné a lze se s odkazem na ně bezprostředně dovolávat práva na ochranu před diskriminací, které je jedním ze základních principů těchto aktů.

8.2 Specializované mezinárodní úmluvy

1. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (vyhláška ministra zahr. věcí č. 95/1974 Sb.).
2. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (vyhláška ministra zahr. věcí č. 62/1987 Sb.).
3. Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin (sdělení ministerstva zahr. věcí č. 96/1998 Sb.).
4. Úmluva č. 111 o diskriminaci (sdělení federálního ministerstva zahr. věcí č. 465/1990 Sb.).
5. Úmluva č. 100 (sdělení feder. ministerstva zahr. věcí č. 450/1990).

Tyto úmluvy požadují od států, aby nejen samy nediskriminovaly, ale aby také podnikaly opatření proti diskriminaci mezi soukromými subjekty. Neplynou z nich však téměř žádná práva, kterých by se soukromá osoba mohla u státu dovolat.

Souisející ustanovení – Ústava ČR, čl. 10: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

ZÁVĚR

Publikace, kterou držíte právě v rukou, je pouze informačním materiálem o problematice diskriminace Rómů v ČR. V tomto smyslu je důležitým příspěvkem k boji proti diskriminaci. Aby byl přínos publikace komplexnější, vznikl v rámci projektu „Právo být jiný“ vzdělávací program pro sociální pracovníky, který v současné době předkládáme k akreditaci na MPSV ČR. V případě vašeho zájmu je možné získat více informací o něm na e-mailové adrese občanskaporadnadc@space.cz.

Vážení čtenáři, k tomu, aby došlo k zásadnějšímu pozitivnímu posunu v soužití většinové společnosti a Rómů je třeba ještě mnoho úsilí na různých úrovních společenského života v ČR. Doufáme však, že díky němu se všem českým občanům bude žít v budoucnosti lépe.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ANZENBACHER, A. (2001): Úvod do etiky. Praha: Academia
BARŠA, P. (1999): Politická teorie multikulturalismu. Brno: CDK
BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P. KÜHN, Z. (2007): Rovnost a diskriminace. Praha: C. H. Beck
ČERNÝ J., DVOŘÁK, M., HRUBÝ, M., MICHAL, J., RUZIČKA, M. (2006): Sociální diskriminace pod lupou. Otevřená společnost o.p.s.
České školství segreguje romské děti... http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?parent=&sid=115&id=143&idArt=592 <<accessed 26.11.2007>>
GABAL ANALYSIS § CONSLUTING (2006): Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Praha: MPSV ČR
JÁRA, M. ed. (2006): Sociální diskriminace pod lupou, Metodika identifikace diskriminačního jednání a doprovodných negativních jevů v bydlení a zaměstnávání. Praha: Otevřená společnost o.p.s. http://www.poradna-prava.cz/dokumenty/socialni_diskriminace_pod_lupou.pdf <<accessed 26.11.2007>>
KALVACH, Z., MUDr., CSc: Aktivní stáří, geriatrická křehkost a technická pomoc http://www.mpsv.cz/files/clanky/3483/01_Kalvach.pdf <<accessed 26.11.2007>>
KOZÁKOVÁ K., KOZÁK K.: Kdy a proč diskriminovat? Prezentace pro Seminář pro Poradu pro občanství, občanská a lidská práva , Kroměříž 12. a 13. června 2006
MACKOVÁ M.: „Čunek, Nepraš, Janáčková. Česku vládne ´rómpolitika´“ Aktuálně.cz 19.7.2007 http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=470411 <<accessed 11.12..2007>>
MACKOVÁ M.: Zastupitel: Rómové? Černá lůza, sebranka hajzlů, Aktuálně.cz 18.7. 2007 http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=470031&tro5222_1_0 <<accessed 11.12.2007>>
Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace New York, 21. 12. 1965
NAVRÁTIL, P. a kol (2003): Rómové v české společnosti. Praha: Portál http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=2646 <<accessed 29.1.2008>>
POTŮČEK M. a kol. (2003): Putování českou budoucností. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd
Romano hangos Ročník 8, číslo 11 – Drobničky
Romano hangos, ročník 8, číslo 11 – JUDr. Zdeňka Poláková: O cikánském pláči aneb Rozpaky nad novým soudním rozhodnutím
Romano hangos, ročník 8, číslo 15 Ing. Karel Holomek – „Slyšel jsem a našťval jsem se“
Romano hangos, ročník 9, číslo 16 „Řekli a napsali o Rómech - V srpnovém týdeníku Respekt.“
SCRUTON, R. (1999): Slovník politického myšlení. Praha: Atlantis
Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2002/73/ES ze dne 23. září 2002 – o diskriminaci na základě pohlaví
Směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000) – proti diskriminaci rasové a etnické
SMĚRNICE RADY 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ
SMĚRNICE RADY 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000) – proti diskriminaci v zaměstnání a povolání.
Smlouva o založení Evropských společenství
Sociální vyloučení, bolest a zhoršení výkonu, http://blog.inbes.org/?p=41 <<accessed 11.12..2007>>
STEINER, J.: Analýza: Ekonomie sociálního vyloučení Rómů http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artelID=130 <<accessed 11.12..2007>>
TOMEŠ, I.(2001): Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost. Praha: Socioklub

WHELANOVÁ Markéta, JUDr.,Ph.D.: Směrnice EU o rovném zacházení, http://www.diskriminace.cz/dt-svet/smernice.phtml <<accessed 8.1..2008>>
Wikipedie, otevřená encyklopedie, http://cs.wikipedia.org/wiki/Emoce <<accessed 26.11.2007>>
Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu
Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní
Zákon č. 182/1993, o Ústavním soudu
Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích
Zákon č. 218/2002 Sb., Služební zákon
Zákon č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře
Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání
Zákon č. 251/2005 Sb., o inspekci práce
Zákon č. 262/2006 Sb , zákoník práce
Zákon č. 34/1996 Sb., o ochraně spotřebitele
Zákon č. 343/2007 Sb., školský zákon
Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv.
Zákon č. 361/2003 Sb , o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů
Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
Zákon č. 500/2004 Sb., Správní řád
Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích
Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu
Zákon č. 83/1990, o sdružování občanů
Zákon č. 85/1990 Sb., o právu petičním
Zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád
Zpráva o rozvoji světa - World development report, Světová banka http://www.svetovabanka.cz/zpravy/wdr.htm <<accessed 26.11.2007>>

Tento projekt je spolufinancován z programu Transition Facility 2005

Informace o projektu „Právo být jiný“

PRÁVO BÝT JINÝ

Celkovým cílem projektu je zvýšit citlivost děčínské veřejnosti vůči projevům diskriminace Rómů a aktivizovat cílové skupiny projektu, tj. místní samosprávu, veřejnou správu, NNO a děčínské Rómy při prevenci a řešení projevů diskriminace Rómů. Konkrétními cíli projektu je informovat děčínskou společnost o problematice diskriminace Rómů i o možnostech jejího potírání, dále je cílem zvýšit prostřednictvím vzdělávání a specifické podpory antidiskriminační kapacitu zdejších společenských institucí a konečně posílit prostřednictvím specializovaného poradenství Občanské poradny Děčín místní Rómy při využívání prostředků obrany proti diskriminaci. Charitní sdružení Děčín pilotně realizuje pro cílové skupiny - instituce - vzdělávací interaktivní program o diskriminaci Rómů a možnostech boje proti ní, který staví i na vzájemné spolupráci úřadů i NNO. Program akredituje a vydá rovněž publikaci s jeho výstupy, která bude použitelná jako učební text.

Co se týká vlastního obsahu vzdělávacího

programu, bude zacílen na posílení dovedností stávajících institucí bojujících proti diskriminaci Rómů i na nutnost řešit koncepčně ty diskriminační praktiky v ČR, které jsou zákonem dosud neupravené (např. právě oblast adekvátní sociální ochrany Rómů). Vzdělávací program je vytvářen s expertní účastí děčínské advokátní kanceláře a v úzké součinnosti se Společenstvím Rómů na Moravě, které má rozsáhlou zkušenost s antidiskriminační prací.

Do projektu je, jak bylo výše uvedeno, pilotně zapojena Občanská poradna v Děčíně, která poskytuje jak poradenství Rómům, ať již napadeným nebo ohroženým diskriminací, tak konzultace k dané problematice pracovníkům jiných NNO.

Kancelář projektu usiluje prostřednictvím spolupráce s partnery projektu a s cílovými skupinami především z řad NNO o provádění především lokální a do určité míry i vyšší antidiskriminační politiky. Činnost projektu je po celou dobu bohatě propagována.

Úvodní tisková konference k projektu „Právo být jiný“ se konala 28. 2. 2007.

Facilitací workshopů se ujala Ing. Marie Tichá. Odborně je garantoval právník Mgr. Martin Kolář.

Důležitým partnerem projektu byl Ing. Karel Holomek, předseda Společenství Rómů na Moravě.

Workshopy, stejně jako celý projekt „Právo být jiný“, koordinovala Mgr. Ladislava Vopatová.

Problematikou diskriminace Rómů se v Děčíně začíná zabývat i místní samospráva, jak potvrdil místostarosta Mgr. Miroslav Samler.

Workshopy k projektu probíhaly v červnu 2007 za účasti pracovníků státní správy i místní samosprávy. Výstupem workshopů je mimo jiné tato publikace.

Na publikaci se podíleli:

ZA CHARITNÍ SDRUŽENÍ DĚČÍN

Mgr. Ladislava Vopatová
- *koordinátorka projektu*

Mgr. Dana Pivrcová
- *asistentka koordinátora*

Mgr. Martin Kolář
- *Advokátní kancelář*

Narcis Tomášek & M. A. Kolář, Děčín

ZA SPOLEČENSTVÍ ROMŮ NA MORAVĚ

Ing. Karel Holomek
- *předseda o.s.*

PhDr. Michal Kročil
- *zástupce ředitelky*

